

Vysoká škola zdravotnická, o. p. s, Praha 5

FLORENCE NIGHTINGALE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KRISTÝNA PLESKOTOVÁ, DiS.

Praha 2022

Vysoká škola zdravotnická, o. p. s., Praha 5

FLORENCE NIGHTINGALE

Bakalářská práce

KRISTÝNA PLESKOTOVÁ, DiS.

Stupeň vzdělání: bakalář

Název studijního oboru: Všeobecné ošetřovatelství

Vedoucí práce: Mgr. Eva Marková, Ph.D.

Praha 2022

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNICKÁ

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Akademický rok: 2021/2022

Studentka: Kristýna Pleskotová, DiS.
UČO: 7182
Program: Všeobecné ošetrovatelství
Specializace: Všeobecné ošetrovatelství
Téma práce: Florence Nightingale
Téma práce anglicky: Florence Nightingale
Vedoucí práce: Mgr. Eva Marková, Ph.D.

Souhlasím se zadáním (podpis, datum): *10.2.2022*

Pleskotová
.....
Kristýna Pleskotová, DiS.
studentka

Němcová
.....
doc. PhDr. Jitka Němcová, PhD.
rektorka

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu nebo titulu neakademického.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné databázi kvalifikačních prací Thesis.cz provozovaného Masarykovou univerzitou (Fakulta informatiky MU), a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Dále souhlasím, aby toutéž cestou byly zveřejněny posudky vedoucího a oponenta bakalářské práce včetně záznamu o průběhu a výsledku obhajoby.

V Praze dne

.....

Pleskotová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Evě Markové, Ph.D za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, ochotu a trpělivost.

ABSTRAKT

PLESKOTOVÁ, Kristýna. *Florence Nightingale*. Vysoká škola zdravotnická, o. p. s. Stupeň kvalifikace: Bakalář (Bc.). Vedoucí práce: Mgr. Eva Marková, Ph.D. Praha. 2022. 76 s.

Tato bakalářská práce je zaměřena na život a dílo Florence Nightingale. Téma bylo vybráno z důvodu připomenutí Florence Nightingale, a to v kontextu s historickými událostmi či osobnostmi. Cílem práce je detailně poukázat na osobní a pracovní život Florence a zároveň se zaměřit na její publikační činnost, zdůraznit vliv na soudobý vzdělávací systém se zaměřením na její koncept ošetřovatelství, včetně environmentálního modelu.

Historicko-deskriptivně zaměřená bakalářská práce poskytuje teoretický přehled o jejím životě a díle. Florence Nightingale v 19. století pozvedla úroveň ošetřovatelství a je tak právem považována za zakladatelku moderního ošetřovatelství. V bakalářské práci jsou také zahrnuty kapitoly, které pojednávají např. o popisu tehdejší doby, krymské válce nebo o významných osobnostech, které souvisí s životem Florence. Vzhledem k povaze této práce byla využita metoda analýzy historických pramenů, přičemž cíle, stanovené v úvodu, byly splněny.

Klíčová slova

Florence Nightingale. Historie. Ošetřovatelství. Vzdělávání.

ABSTRACT

PLESKOTOVÁ, Kristýna. *Florence Nightingale*. Medical College. Degree: Bachelor (Bc.). Supervisor: Mgr. Eva Marková, Ph.D. Prague. 2022. 76 pages.

This bachelor thesis is focused on the life and work of Florence Nightingale. The theme was chosen to commemorate Florence Nightingale, in the context of historical events or personalities. The aim of the thesis is to point out the personal and professional life of Florence and at the same time focus on its publishing activities, to emphasize the influence on the contemporary education system with a focus on its concept of nursing, including the environmental model.

The historical-descriptive bachelor's thesis provides a theoretical overview of her life and work. Florence Nightingale raised the level of nursing in the 19th century and is thus rightly considered the founder of modern nursing. The bachelor's thesis also includes chapters that discuss, for example, the description of the time, the Crimean War or important personalities related to the life of Florence. Due to the nature of this work, the method of analysis of historical sources was used, while the goals set in the introduction were met.

Keywords

Education. Florence Nightingale. History. Nursing.

OBSAH

SEZNAM ODBORNÝCH VÝRAZŮ

1	METODIKA SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT.....	14
2	ANGLIE ZA DOBY VIKTORIÁNSKÉ.....	15
3	MEDICÍNA A OŠETŘOVATELSTVÍ V 19. STOLETÍ.....	17
3.1	ROZVOJ MEDICÍNY.....	17
3.2	ROZVOJ OŠETŘOVATELSTVÍ.....	20
4	FLORENCE NIGHTINGALE.....	22
4.1	POČÁTEK PROFESNÍ DRÁHY.....	24
4.2	ÚSTAV PRO DÁMY V NOUZI.....	26
5	KRYMSKÁ VÁLKA.....	28
5.1	FLORENCE V KRYMSKÉ VÁLCE.....	29
5.2	NÁVRAT FLORENCE Z KRYMSKÉ VÁLKY.....	33
6	REFORMY VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ.....	35
6.1	VYUŽITÍ STATISTIKY.....	36
6.2	PŮSOBENÍ V INDII.....	37
7	VZDĚLÁVACÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST.....	38
7.1	PUBLIKAČNÍ ČINNOST.....	38
7.2	SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ.....	41
8	DALŠÍ VÝVOJ.....	44
9	KONCEPCE OŠETŘOVATELSTVÍ DLE FLORENCE.....	46
9.1	VÝCHODISKA.....	47
9.2	ENVIRONMENTÁLNÍ MODEL.....	48
9.2.1	MODEL Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA.....	51
10	VÝZNAM FLORENCE PRO OŠETŘOVATELSTVÍ.....	52
11	VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI.....	55
11.1	ELIZABETH BLACKWELL.....	55
11.2	NIKOLAJ IVANOVICH PIROGOV.....	55
11.3	MARY SEACOLE.....	57
11.4	JEAN HENRI DUNANT.....	58
11.5	WILLIAM RATHBONE.....	59
12	DISKUZE.....	60

ZÁVĚR.....	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
SEZNAM PŘÍLOH	

SEZNAM ODBORNÝCH VÝRAZŮ

Antisepse – postup sloužící k omezení choroboplodných zárodků v prostředí,

Břišní tyfus – závažné infekční onemocnění vyvolané druhem salmonely,

Cholera – infekční onemocnění charakterizované bolestmi břicha, těžkými průjmy a dehydratací vedoucí k šoku,

Chloroform – těkavá kapalina, dnes využívaná k laboratorním účelům,

Malárie – infekční parazitární onemocnění v (sub)tropických oblastech,

Oidipův komplex – pojem z oblasti psychoanalýzy, označení instinktivní náklonnosti mezi synem a matkou, s agresivním chováním k otci

Tetanus – infekční onemocnění vedoucí k riziku selhání srdce a zadušení během křečového záchvatu,

Úplavice – infekční střevní onemocnění,

Záškrt – infekční onemocnění způsobující těžkou angínu, zúžení hrtanu a hltanu, jenž vede k dušení,

Žlutá horečka – těžké virové infekční onemocnění vyskytující se v tropech.

(Vokurka, Hugo a kol., 2009)

ÚVOD

Pro tuto bakalářskou práci bylo vybráno téma s názvem Florence Nightingale. K výběru tohoto tématu přispěl ve významné míře zájem o historii. Historie je nedílnou součástí našich životů a je nezbytné, aby nikdy nebyla zapomenuta. Pokud neznáme naši historii, víme vůbec kdo jsme? Je důležité připomínat si časy minulé, které formují nás a náš život, v případě této práce konkrétně zdravotnictví. Smyslem této práce je získat nových poznatků nebo připomenutí si této konkrétní části historie.

Florence je bezpochyby významnou osobností moderního ošetrovatelství, dala mu směr a podobu tak, jak ho známe dnes. Pro tento obor obětovala sebe, svůj život a své zdraví. Přestože musela čelit celé řadě překážek, nenechala se nikým a ničím odradit a šla si za svým cílem. Od její smrti uplynulo již více než 110 let, nicméně díky svým nadčasovým myšlenkám ovlivňuje další a další generace zdravotníků. Troufám si říct, že je inspirací pro všechny zdravotníky, rozhodně by měla být.

Tato historicky orientovaná bakalářská práce poskytuje teoretický přehled a popis tehdejší doby. Hlavním cílem práce je detailně poukázat na osobní a profesní život Florence. Dále se zaměřit na její publikační činnost, zdůraznit vliv na soudobý vzdělávací systém se zaměřením na její koncept ošetrovatelství, včetně environmentálního modelu. Uvedeny jsou také významné osobnosti, které se v průběhu jejich života s Florence setkaly nebo navzájem ovlivnily.

Za účelem získání historických faktů bylo využito historického sběru dat. Vyhledané literární zdroje byly staršího i novějšího data, přičemž východisky ke zpracování tématu byly zejména prameny sekundární publikované v ČR, ale také i v zahraničí. Následně byla provedena analýza historických pramenů a došlo ke zpracování zjištěných dat, které vyústilo do ucelené bakalářské práce.

Pro tvorbu bakalářské práce byly stanoveny následující cíle:

Cíl 1: Popsat osobní a profesní život Florence Nightingale na základě studia pramenů vybraných z rešerše literárních zdrojů.

Cíl 2: Popsat koncepci ošetrovatelství dle Florence Nightingale na základě rešerše literárních zdrojů.

Vstupní literatura

NĚMCOVÁ, Jitka a kol., 2020. *Metodologie tvorby bakalářské práce: Text pro posluchače zdravotnických nelékařských programů Vysoké školy zdravotnické, o. p. s.* Praha: Vysoká škola zdravotnická. ISBN 978-80-88249-21-4.

NIGHTINGALE, Florence, 1874. *Miss Florence Nightingale-ovy Kniha o ošetrování nemocných.* Přeložila Paulina KRÁLOVÁ. Praha: J. Otto. Ženská bibliotéka. Digitalizovaný dokument. (Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:b9ad9790-9939-11dd-819a-000d606f5dc6?page=uuid:62412213-9a72-4b5c-979c-ff92df159e9d>)

ŠVEJDOVÁ, Kateřina, 2011. *Historie ošetrovatelství a medicíny.* Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-645-4.

ŠVEJNOHA, Josef, 2004a. *Florence Nightingalová: zakladatelka dobrovolné ošetrovatelské péče.* Praha: Český červený kříž.

Popis rešeršní strategie

Vyhledávání literárních zdrojů pro tuto bakalářskou práci probíhalo v období od října 2021 do prosince 2021. Pro rešerši byla stanovena tato klíčová slova: Florence Nightingale. Historie. Ošetrovatelství. Vzdělávání. Za účelem vypracování rešerše byly kontaktovány 2 knihovny. Ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové byla nejprve literatura vyhledána pomocí jejich databáze. Následně byla podána žádost

o vyhotovení rešerše, nicméně v knihovně na téma historie ošetrovatelství, součástí něhož je i Florence, jsou již vypracované rešerše, které jsou volně přístupné. Dále byla zkontakována Lékařská knihovna Pardubické nemocnice, odkud byl vypracován seznam s odbornou literaturou. Za účelem vyhledávání literárních zdrojů v cizím jazyce byla využita databáze Google Scholar. Časový rámeček pro odbornou literaturu nebyl vymezen. Pro tuto bakalářskou práci bylo použito celkem 56 zdrojů, z toho 27 knih, 5 odborných časopisů, 3 elektronické články, 1 elektronická kniha, 2 digitalizované dokumenty (fotografie poznámek Florence, Kniha o ošetrování nemocných) a 18 internetových zdrojů, které byly mj. také využity jako zdroje pro přílohy.

1 METODIKA SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT

Tato historicko-deskriptivní bakalářská práce je založená na historickém sběru dat, který slouží jako podklad pro tuto práci. Využito bylo literárních zdrojů z českého a anglického jazyka, přičemž byly vybírány tak, aby naplňovaly stanovené cíle této práce. Literární zdroje byly různého stáří a nebyly nijak časově omezeny. Jako metoda zpracování dat byla využita analýza historických pramenů, konkrétně se jedná o metodu přímou a metodu biografickou. Při metodě přímé byl uplatňován zisk informací přímo z daného literárního zdroje (knihy, články z časopisů apod.) a při metodě biografické docházelo ke zkoumání a porovnávání různých literárních zdrojů k pochopení veškerých souvislostí u vybrané osoby za jejího života.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, hlavním cílem práce je detailně poukázat na osobní a profesní život Florence. Dále se zaměřit na její publikační činnost, zdůraznit vliv na soudobý vzdělávací systém se zaměřením na její koncept ošetřovatelství, včetně environmentálního modelu.

2 ANGLIE ZA DOBY VIKTORIÁNSKÉ

Tato bakalářská práce pojednává o Florence Nightingale, která prožila převážnou část svého života v době viktoriánské, a je tak zcela nepochybně spjata s královnou Viktorií a obdobím její vlády. Popis doby viktoriánské poskytuje historický kontext s životem Florence Nightingale.

Doba viktoriánská se datuje od roku 1837 do roku 1901. Ve zkratce lze toto období charakterizovat jako období politického, kulturního a hospodářského rozmachu, kdy se do popředí dostává střední vrstva obyvatelstva. (Cháb, 1947), (Maurois, 1945) Součástí je vyvrcholení průmyslové revoluce, jejímž symboly se stala pára a parní stroj. Rozvíjelo se strojírenství, obchod a doprava včetně budování železniční sítě. Během vlády královny Viktorie se objevovala snaha zlepšit hygienické podmínky, kdy se mj. ve městech stavěla kanalizace. Dále došlo k nárůstu počtu obyvatel, k rozvoji medicíny a později také k pozvolnému rozšíření elektřiny. Nutno podotknout, že každé historické období má i své stinné stránky, nejinak je tomu i za vlády již zmíněné královny Viktorie. Kontrastem je zde úspěšná a rozvíjející se střední a vyšší třída obyvatelstva, proti níž stojí nízká třída, která zápolila s obrovskou chudobou, kdy si dělníci nemohli dovolit ani zdravotní péči. Díky tomu byl velmi rozšířen alkoholismus a prostituce. (Němec, Surý, © 1997–2022a, © 1997–2022b)

KRÁLOVNA VIKTORIE

Viktorie původem pocházela z německé hannoverské dynastie a na trůn usedla po svém strýci králi Vilémovi IV. v pouhých 18 letech. Britskému impériu vládla necelých 64 let. Vdaná byla za prince Alberta, se kterým měla 9 dětí. V průběhu svého života podporovala Florence Nightingale a osobně ji několikrát přijala na zámku Balmoral. Po smrti svého manžela, který zemřel na břišní tyfus, byla zdrcena. Albert byl její velkou oporou a život bez něho se pro ni stal prázdným. Uvrhla se do samoty, stáhla se z veřejného života a odjela z Londýna na svá sídla Windsor, Osborn a Balmoral. Reakce lidu na sebe nenechala dlouho čekat. Domnívali se, že jedinou příležitostí,

kdy se královna objevuje na veřejnosti, je návštěva parlamentu, jenž žádala o finanční příspěvek pro své děti. Společnost nesla její konání s nelibostí, což vedlo ke snížení její oblíbenosti a stále se zvyšujícímu republikánskému smýšlení. V průběhu jejího života na ni bylo spácháno několik neúspěšných atentátů. Později se opět účastnila mnoha povinností spojených s panováním, ale smutek za svého manžela držela až do konce svého života. (Cháb, 1947), (Sitwell, 1937), (Švejnoha, 2004a) Po úmrtí královny Viktorie se stal následovníkem trůnu její syn Edvard VII., který je s Florence Nightingale spojen tím, že jí udělil Řád za zásluhy, a to jako první ženě v historii. (Švejnoha, 2004a)

3 MEDICÍNA A OŠETŘOVATELSTVÍ V 19. STOLETÍ

Nemůže být pochyb o tom, že spolu medicína a ošetřovatelství velmi úzce souvisí a vzájemně spolu korelují. Jelikož jsou tyto dva obory předmětem pracovních činností a zájmu Florence, poskytuje tato kapitola nástin rozvoje a významných změn v těchto oborech.

3.1 ROZVOJ MEDICÍNY

Lze říct, že medicína v tomto století procházela obrovským rozvojem a to z toho důvodu, že byly objeveny nové způsoby diagnostiky a léčby, které zásadně ovlivnily životy lidí. Bohužel i přesto si nižší sociální třída nemohla dovolit platit služby lékařů a tím pádem neměli jinou možnost než důvěřovat rádoby odborníkům, kteří spíše škodili než léčili.

Mezi zásadní změny lze zařadit:

- objev anestezie,
- nové zdravotnické pomůcky a přístroje,
- RTG záření,
- změny v porodnictví,
- boj s infekcemi,
- počátek psychiatrie. (Švejdová, 2011)

OBJEV ANESTEZIE

Před objevem anestezie byla situace v chirurgii velice nepříznivá. Pokrokové změny v tomto oboru nebyly tak markantní a to ze dvou důvodů, kvůli bolesti a infekci. Operační zákrok se rovnal doslova noční můře, kdy při operaci muselo pacienta držet několik mužů a bolest byla tak nesnesitelná, že zcela běžně docházelo ke ztrátám vědomí. Bolest se sice alespoň částečně tlumila opiem nebo odvarem z blínu či mandragory, ale nic z toho neumožňovalo celkovou anestezii. Opium však bylo velmi dostupné zboží, je až překvapující, že zcela běžně se dalo sehnat u ševce, krejčího nebo

i u výběrčího daní. (Švejdvová, 2011) Změna nastala po objevení rajského plynu a poté o několik let později éteru, přičemž se obě tyto látky staly hitem a zdrojem pobavení pro tehdejší smetánku, kdy docházelo k organizování různých veřejných sezení. V tomto období svou roli sehrálo také objevení chloroformu, který se hojně využíval mj. i v porodnictví. Porod bez bolesti byl ve svých počátcích odmítán, a to až do té doby, dokud ho nevyužila při svých porodech samotná královna Viktorie v letech 1853 a 1857. (Duin, Sutcliff, 1997) Dalším milníkem byla snaha lékařů tlumit bolest jen lokálně a zde se dostává do popředí látka získávaná z listů koky – kokain. Kokain se stal hitem a bylo ho všude plno. Přidával se do limonád, Sigmund Freud ho doporučoval k léčbě mnoha onemocnění a využíval se při spinální anestezii ke znecitlivění dolních končetin. Z opia se později vyráběl kodein či morphin. Následky však na sebe nenechaly dlouho čekat a mnoho lidí se stalo závislými, i přesto byl zákon na regulaci prodeje omamných látek vydán až na začátku 20. století. (Švejdvová, 2011)

NOVÉ ZDRAVOTNICKÉ POMŮCKY A PŘÍSTROJE

V této oblasti došlo ke zcela zásadním průlomovým objevům. Italský lékař Scipione Riva Rocci vynalezl přístroj na měření krevního tlaku. (Švejdvová, 2011) Významnou osobností je také Joseph Jackson Lister, otec slavného Josepha Listera, objevitele aseptické techniky. Joseph Jackson Lister zdokonalil mikroskop, díky čemuž došlo k objevení nových poznatků např. zjistil, že tkáně mají vláknitou strukturu. (Porter, 2013) Následně Robert Koch objevil mikroorganismus (*Mycobacterium tuberculosis*) způsobující tuberkulózu, což vedlo k mnohem úspěšnějšímu boji s touto vážnou nemocí. Mezi další významné objevy v tomto století bezpochyby patří objevení oftalmoskopu a stetoskopu (fonendoskopu), což zcela zásadně ovlivnilo diagnostiku. (Švejdvová, 2011) Oftalmoskop byl objeven Hermannem von Helmholtzem, který byl prvním člověkem, jenž spatřil sítnici u živého člověka. (Porter, 2013) V neposlední řadě nesmíme opomenout na francouzského chirurga Provaze, který v roce 1853 vynalezl celokovovou stříkačku. Stříkačka se stala velmi opečovávaným předmětem a byla uchovávána v sametových pouzdrech, a to proto, že její výroba byla velmi nákladná. (Švejdvová, 2011)

RTG ZÁŘENÍ

Wilhelm Konrad Röntgen, skromný německý fyzik, který v roce 1895 objevil rentgenové záření. Dostal mnoho nabídek od firem, které s ním chtěly spolupracovat a vřele ho finančně ohodnotit. On však všechny nabídky odmítal, stejně tak jako patentování svého objevu. (Švejdová, 2011)

ZMĚNY V PORODNICTVÍ

Horečka omladnic, nemoc, která v 19. století znamenala smrt. Stala se doslova „strašákem“ rodičích žen, které umírali ve vysokých horečkách, s bolestmi podbřišku, zánětem pobřišnice a otravou krve. (Duin, Sutcliff, 1997), (Švejdová, 2011) Paradoxem je, že primárně byly postiženy hlavně ženy, které rodily v porodnici, což byly převážně ženy chudších poměrů, jelikož bohaté ženy rodily doma. (Duin, Sutcliff, 1997) S tímto se nehodlal smířit maďarský porodník Ignác Semmelweis, který přišel s teorií, že infekci způsobují hnilobné částice. Během jeho života však tato teorie byla lékaři odmítána, a to i přesto, že jeho opatření fungovala a úmrtnost rodiček zcela výrazně klesla. (Duin, Sutcliff, 1997), (Švejdová, 2011)

BOJ S INFEKCEMI

Z pohledu dnešní medicíny, je pro nás zcela nepředstavitelné, že v minulosti lékaři operovali ve svém osobním oděvu, hygiena rukou a nástrojů probíhala až po ošetření rány a hnis byl považován za prospěšný. Vše se změnilo až díky Josephu Listerovi, který zavedl pojem antiseptiky. Domníval se, že je nutné nákaze předejít a ne řešit až její následky. Začal pracovat s kyselinou karbolovou, kterou vymýval rány a s karbolovou sprchou, s jejíž pomocí ničil mikroorganismy v ovzduší. Také ani on se svými pokrokovými opatřeními příliš neuspěl, a to kvůli personálu, kterému se nelíbilo pracnější udržování čistoty na operačních sálech. (Švejdová, 2011) Poté v roce 1891 shromáždil své celoživotní výsledky do publikace **Principy antiseptické chirurgie**. (Niklíček, Štein, 1985)

POČÁTEK PSYCHIATRIE

Přístup k duševně nemocným byl doslova děsivý. Společnost jimi pohrdala a zavírala je do ústavů na okraje měst. Ústav Bethlem v Londýně byl zářným příkladem nehorázného přístupu k nemocným, kteří žili ve špinavých, studených a uzavřených prostorech, spoře oděni v košili. Agresivní pacienti byli spoutáni řetězy a smetánka se na ně chodila za drobné vstupné dívat. Lékaři jim pouštěli žilou, protože se domnívali, že je jejich mozek přeplněn krví. Významnou osobností v psychiatrii byl Sigmund Freud, který k léčbě využíval psychoanalýzu, zkoumal sny a objevil oidipovský komplex. (Švejdrová, 2011)

3.2 ROZVOJ OŠETŘOVATELSTVÍ

Na počátku 19. století probíhalo ošetřování nemocných v domácím prostředí, včetně provádění operačních zákroků. Důvodem byl nejen velký nedostatek nemocničních zařízení, ale také jejich zaměření, kdy byly určeny pro chudé vrstvy obyvatel včetně lidí bez domova. Péči zajišťovala rodina nemocného, sluhové, členové řeholních řádů či opatrovníci. Postavení opatrovníků v rámci společnosti bylo na velmi nízké úrovni a tomu tím pádem odpovídalo i jejich nízké finanční ohodnocení. Navzdory tomu jich bylo v nemocniční péči stále velké množství, přičemž vědomosti a zkušenosti získávali od svých starších a tím pádem zkušenějších kolegů. Očekávání od opatrovníků (později ošetřovatelů či ošetřovatelek) byla taková, že budou asistovat lékařům a bezpodmínečně plnit jejich příkazy. Léčba byla primárně zaměřena na tělesné onemocnění a probíhala dle zažitých postupů. V důsledku toho došlo k uvědomění si, že je nutné dojít k určité změně ve vzdělávání ošetřovatelek. (Jarošová, 2000), (Pacovský, 1981), (Pospíšilová, Tóthová, 2014)

Můžeme říci, že nejobávanějším místem této doby byly nemocnice, kde velmi zaostávala hygiena, což v důsledku vedlo ke vzniku tzv. nemocničních gangrén, které zdaleka nebyly vůbec vzácné. Pro řadu lékařů to bylo velmi skličující a domnívali se, že nejlepším a nejjednodušším řešením by bylo po určité době nemocniční budovy zlikvidovat a postavit nové. Této teorii poté věřila i Florence, kdy by dle jejího názoru byly bezpečnější přechodně užívané haly. V této souvislosti je překvapující informací,

že Florence nevěřila v existenci bakterií, naopak zastávala teorii miasmatu, což znamená, že onemocnění vzniká vlivem vdechování látek znečišťujících ovzduší. Lze se domnívat, že možná z tohoto důvodu přikládala Florence prostředí takový význam. V této době také docházelo k řadě podnětů k soustavnému vzdělávání ošetrovatelského personálu, mj. byly zakládány nové řády mezi nimi např. Milosrdné sestry a Irské sestry křesťanské lásky. (Švejnoha, 2004a)

Významný vliv na rozvoj ošetrovatelství je nutné přisoudit válkám, kdy docházelo k zakládání lazaretů a leprosárií. Vlivem špatných hygienických podmínek a nedostatečných znalostí zdravotníků, vyžadovalo velké množství zraněných vojáků důslednou lékařskou a ošetrovatelskou péči. Mnoho vojáků nebylo zabito nepřítelem, ale například hromadnými infekcemi, jelikož kontaminované rány byly většinou smrtelné. Nutno poznamenat, že řada ošetrovatelských tradic má svůj původ právě ve vojenském ošetrovatelství. (Jarošová, 2000), (Pospíšilová, Tóthová, 2014), (Staňková, 2003) „Patří sem přísná morálka, vizity s lékaři a způsob uspořádání ošetrovacích jednotek s velkými pokoji pro lehčí pacienty, postranními pokoji pro vážnější pacienty a boxy pro pacienty v kritickém stavu.“ (Staňková, 2003, s. 4) Toto století je typické pro šíření onemocnění jako je tuberkulóza, záškrť a černý kašel. (Švejdová, 2011)

4 FLORENCE NIGHTINGALE

Florence Nightingale se narodila 12. května 1820 jako mladší dcera do rodiny Williama a Frances Nightingale. Místem narození se uvádí město Florencie v Itálii, jelikož rodiče v době jejího narození cestovali po evropských zemích. (Horton, Simmons, 2007) Rodina Florence patřila mezi vzdělané, zámožné a společensky velmi vlivné osoby. Oba rodiče byli členy náboženského hnutí unitářů. Unitářské hnutí je náboženský směr zdůrazňující jednotu Boha a odmítá klasické křesťanské učení o Trojici. (Švejnoha, 2004a) Matka Frances byla velmi pohlednou a temperamentní ženou, která byla známá pro svou svéhlavou povahu. Její otec byl politicky angažován a jeho středem zájmu se stal boj proti otroctví a sociální nerovnosti. (Gorrell, 2000) Taktéž i jeho dcera Frances se po většinu svého života věnovala sociálním záležitostem, a to i přes své vysoké společenské postavení. (Švejnoha, 2004a) Otec Florence William Edward byl o 6 let mladší než jeho žena a lze ho charakterizovat jako vysokého a velmi inteligentního muže. (Gorell, 2000) Absolvoval světově proslulé univerzity v Cambridge a Edinburghu, není tedy překvapením, že velmi dbal na vysokou úroveň vzdělání i u svých dcer. Na počátku 19. století bylo zcela běžné, že výuka probíhala v domácím prostředí za pomoci domácích učitelů či rodičů. Nejinak tomu bylo i u Nightingalových, kde dívky vyučoval jejich otec. Co se týče vzdělání, Florence dosahovala velmi výborných výsledků. Věnovala se například jazykům, hudbě a klasické literatuře. Ze všeho nejvíce ovšem měla v oblibě matematiku a statistiku. (Švejnoha, 2004a) „Právě díky výchově svého otce se Florence naučila pochopit a analyzovat podstatu věci jako celku.“ (Švejnoha, 2004a, s. 6–7) Matematiku studovala u Jamese Josepha Sylvestera, který ji označil za svoji nejlepší studentku. Nutno podotknout, že rodiče nebyli z jejího studia nadšení a jejímu zájmu o matematiku příliš nerozuměli. Nacházíme se v 1. polovině 19. století, není tedy překvapením, že otec chtěl, aby studovala předměty, které se více hodily pro ženské pohlaví. Ovšem statistika byla pro ni v jejím životě stejně tak důležitá jako ošetřovatelství a nepochybně obě oblasti dokázala bravurně propojit. (Horton, Simmons, 2007)

Protikladem jí byla její sestra Parthenope, která byla spíše kreativního zaměření, ráda se věnovala kreslení, šití a aranžování květin. Můžeme tedy říci, že se více podobala tehdejšímu tradičnímu modelu žen ve společnosti. (Švejnoha, 2004a) Nicméně i samotná Florence byla přesvědčená, že kdyby měly s Parthenope o něco podobnější povahy, vycházely by spolu lépe. (Cromwell, 2013)

Rodina Florence vlastnila řadu rodinných sídel v několika městech, ale i na venkově, kde strávila většinu svého dětství. (Švejnoha, 2004a) Otec Florence zdědil po svém strýci Peterovi Nightingaleovi majetek na venkově v Derbyshire, přičemž se následně po svatbě rozhodl koupit nemovitost v Hampshire. Rodina Nightingaleových tedy v letních měsících pobývala v Lea Hurst, poté na jaře a na podzim v Embley parku a v zimních měsících spíše v Londýně, a to i kvůli probíhající společenské sezóně. (Selanders, 2010) Dům v Lea Hurst měl vzhled v gotickém stylu a byl obklopen nádhernou zahradou s terasami z kamene. Také se pyšnil výhledem na řeku a nutno říct, že ho měla Florence velmi v oblibě. Byl poměrně velký, jelikož se v něm nacházelo 15 ložnic. (Gorrell, 2000), (Švejnoha, 2004a) Nicméně dům v Embley park v hrabství Hampshire byl mnohem rozlehlejší, přičemž i samotná Florence si představovala, jak by ho změnila na nemocnici. (Švejnoha, 2004a)

Florence lze charakterizovat, jako spíše samotářskou, nesmělou a praktickou dívku, která s ostatními dětmi netrávila příliš času, částečně i proto, že bývala velmi často nemocná. Dle jedné legendy údajně již jako malá dívka ošetřovala své panenky a prvním jejím raněným byl pes, jenž měl zlomenou nohu. (Švejnoha, 2004a) Život mladé dívky byl velmi nepraktický. Sama si tehdy do svého deníku zapsala „že si neuměla ani učesat vlasy, nerozeznala rýži od ječmene, plátno od bavlny.“ (Kutnohorská, 2010, s. 37) Každá bohatá dívka tehdejší doby absolvovala oficiální uvedení do společenského života, ani Florence nebyla výjimkou. Součástí byla účast na řadě plesů či banketů, přičemž nejvýznamnější událostí bylo její představení anglické královně Viktorii. Florence měla před sebou vizi bezstarostného života, který ji ovšem vůbec nezaujal, naopak věřila, že život má mnohem vyšší smysl. Součástí jejího mladého života bylo také cestování. O zemích, které navštívila, si vedla řadu poznámek,

mimo jiné například o architektuře, zákonech ale hlavně o sociálních podmínkách dané země. (Švejnoha, 2004a)

Rodiče i společnost od ní očekávali, že se dobře provdá, přivede na svět děti a bude se zcela věnovat rodinnému životu. Jak již víme, nic z toho se nestalo. Zcela se oddala svému povolání a věřila, že žena která se vdá, se nemůže plně realizovat. Ve svém deníku se zmiňuje o tom, že k ní údajně v jejích 17 letech promluvil Bůh, jenž ji povolal do svých služeb. (Brožková, 2014), (Kutnohorská, 2010)

4.1 POČÁTEK PROFESNÍ DRÁHY

Za počátek její profesní dráhy lze považovat náhodnou návštěvu jedné venkovské nemocnice. Byla v šoku z toho, co spatřila a tehdy pronesla, že se stane ošetrovatelkou. Následně začala sbírat zkušenosti jak v Anglii, tak po celém světě. (Švejnoha, 2004a) Pravidelně navštěvovala nemocnice a vedla si poznámky např. o organizaci práce a hygieně. Také si zjišťovala informace o veřejném zdravotnictví, nemocnicích a hygienických zařízeních. (Kutnohorská, 2010)

Ve svých 25 letech oficiálně oznámila svým rodičům, že se stane ošetrovatelkou. Nebylo překvapením, že byli naprosto konsternováni. Bylo všeobecně známo, v jakém stavu se tehdy nemocnice nacházely. Jednalo se o zchátralé a špinavé budovy, kdy péči zajišťovaly řádové sestry, ženy z chudých poměrů či ženy pochybné pověsti a to bez jakéhokoliv vzdělání či přípravy. Bezpochyby můžeme říci, že práce tehdejších ošetrovatelek rozhodně nebyla nijak váženým a lákavým povoláním, a už vůbec ne pro tak vzdělanou a společensky vysoce postavenou dívku. (Švejnoha, 2004a) Osudové pro Florence bylo setkání s Elizabeth Blackwellovou v Nemocnici svatého Bartoloměje. Elizabeth byla na svou dobu velmi odvážná a pokroková a jako první žena na území britského království získala způsobilost k vykonávání lékařky. Toto setkání Florence ještě více utvrdilo v tom, že se vydává správným směrem. (Švejnoha, 2004a)

Zároveň rodiče nepolevovali ve své snaze odradit Florence od tohoto povolání a jako správné řešení se jim zdálo vyslat dceru s rodinnými známými Charlesem

a Selinou Bracebridgeovými na zahraniční cesty. Doufali, že se její myšlenky budou ubírat zcela odlišným směrem. Při pobytu v Římě se seznámila se Sidneym Herbertem, pozdějším ministrem války. S Herbertem měla mnoho společného. Cesta měla na Florence zcela opačný efekt než očekávali. Místo návštěv kulturních památek, navštěvovala nemocnice a útulky pro opuštěné děti, i zde si vedla poznámky o stavu a organizaci nemocnic. (Švejnoha, 2004a) Nebýt Herberta nebyla by v krymské válce žádná dáma s lampou. (Huxley, 1975) V průběhu cest se k ní dostala ročenka ústavu protestantské Diákonie v Německu. V ten okamžik na její výslovné přání cestu přerušili a vydali se do městečka Kaiserswerthu v Německu, kde navštívila mateřský dům diákonek a po návratu do Anglie publikovala brožurku o práci tohoto zařízení. Následně o rok později otec konečně souhlasil s jejím studiem zdravotnického povolání. (Švejnoha, 2004a)

Prvotním vzděláním pro ni byl pobyt v Nemocnici sester Vincence z Pauly v Paříži, kde získala znalosti v oblasti ošetřování ran. (Staňková, 2001) Poté v roce 1851 odjela znovu do Diákonického institutu v německém Kaiserswerthu, kde docházelo ke vzdělávání ošetřovatelského personálu. Jednalo se o církevní nemocnici a mateřský dům diákonek, který byl založen 13. května 1836 manželi Theodorem a Friederikou Fliednerovými. Inspirací jim byla Elizabeth Fryová, členka náboženské organizace kvakerů, jenž se zabývala otázkami v oblasti vězeňství. Fliednerovi nejprve otevřeli hostel pro ženy, které se vraceli z vězení, později se věnovali chudým a nemocným občanům a nakonec spravovali nemocnici v Elberfeldu a poté zařízení v již zmiňovaném Kaiserswerthu, které mělo kapacitu 200 lůžek. Péči zajišťovaly diákonky (evangelické ošetřovatelky), které zde po 3 letech získaly alespoň minimální zdravotnické vzdělání. Oproti katolickým ošetřovatelkám měly diákonky výhodu v tom, že nebyly odtrženy od okolního světa a dokonce se mohly vdát. Jako pracovní oděv měly šaty podobné běžnému oblečení. Byl zde kladen důraz na čistotu a obětavost, i přesto však tělesná péče o nemocné probíhala jen na základě primitivní ošetřovatelské péče. Součástí náplně práce diákonek byla také péče o děti. Již v 60. letech 19. století se zde vzdělávalo více než 1600 diákonek a toto místo se tak stalo inspirací pro zakládání podobných institucí po celém světě. Nutno zmínit, že Florence zde vydržela studovat pouhé 3 měsíce. Práce zde byla opravdu náročná, den začínal v 5 hodin ráno a končil

pozdě večer, s minimálním množstvím přestávek. (Švejnoha, 2004a) Nicméně v této nemocnici nabyla mnoha zkušenostem a znalostem, a dá se říct, že byly určitým podkladem pro její pozdější pracovní činnosti. Její rodina mezitím trávila čas pobytem v lázních v Karlových Varech. (Strachey, 1918) Na památku své slavné studentky se v místním muzeu dodnes nachází expozice o Florence. (Švejnoha, 2004a) Zdejší nemocnice, kde Florence působila v době svých studií nese její jméno. Nemocnice se oficiálně nazývá Kaiserswerther Diakonie Florence Nightingale Krankenhaus. (Florence Nightingale Krankenhaus, b. r.)

Po návratu domů, si dala matka za povinnost najít ji ženicha. Úkol to nebyl vůbec jednoduchý, jelikož nezájem ze strany Florence byl veliký, například odmítla nabídku sňatku od lorda Houghtona, čímž svou matku velmi pobouřila. (Švejnoha, 2004a) Ve svém deníku měla tehdy zapsáno: „Nikdy v životě jsem nikoho vášnivě nemilovala, až na jednu osobu, a to byla ona...“ (Švejnoha, 2004a, s. 10)

4.2 ÚSTAV PRO DÁMY V NOUZI

V srpnu roku 1853, čili ve svých 33 letech, se Florence stala superintendantkou, tedy ředitelkou nebo je také uváděno vrchní sestrou, Ústavu pro dámy v nouzi (Establishment for Gentlewomen during Illnes) na Harley Street č. 1 v Londýně. Různé zdroje uvádějí odlišný název ústavu např. Ústav pro péči o nemocné šlechtičny, Ústav pro dámy v obtížném postavení atd. (Jarošová, Nemčková, 2005), (Švejnoha, 2004a) Předsedkyní byla lady Canningová a ústav byl řízen výborem „urozených dam“. V pravomocích měla Florence možnost výběru nového areálu pro ústav, jmenování kaplana a spravování fondu. Díky této pracovní zkušenosti získala mnoho zkušeností v odlišném způsobu organizace a řízení a stala se nezávislou na rodině. Zde měla možnost ukázat svůj talent na kombinaci ošetřovatelství a organizaci. (Švejnoha, 2004a) Strávila zde pouhý rok. (Strachey, 1918) Během této doby v tomto ústavu provedla celou škálu nadčasových a revolučních změn včetně zprovoznění výtahu na jídlo z kuchyně přímo na oddělení. Dále přišla se signalizačním zařízením od lůžka pacienta se zvonkem na chodbě, nechala nainstalovat tekoucí teplou vodu do každého patra. Těmito opatřeními snížila náklady na provoz na polovinu a to pouze během 6 měsíců.

V neposlední řadě také zavedla pavilónový typ zařízení, kde byli pacienti umístováni dle chorob. (Plevová, Slowik, 2008), (Švejnoha, 2004a) Osobně se účastnila na dílčích činnostech, kdy vlastnoručně vařila džem, hubila myši a štěnice a zamezila výbuchům plynu. Je nezbytné zmínit, že zde také školila sestry a tím se snažila zvýšit zájem o toto povolání. (Švejnoha, 2004a) Postupem času se stala odborníkem v oblasti veřejného zdravotnictví a nemocnic. (Jarošová, Nemčková, 2005) V tomto období však její cesta vedla jinam, a to na krymské bojiště. (Švejnoha, 2004a)

5 KRYMSKÁ VÁLKA

Od roku 1840 docházelo ve vojenském průmyslu k výraznému vývoji střelných zbraní. Inovační změny byly vskutku zřetelné. Zbraně rychleji střílely, měly větší dostřel a kulky byly nahrazeny ostrými kovovými projektily. To vše mělo za následek mnohem závažnější zranění, než které byly spatřovány ve válkách do té doby. Během několika let takto byly vyzbrojeny všechny armády v Evropě a Krymská válka toho byla historicky prvním svědkem. (Švejnoha, 2004a)

Krymská válka se odehrávala mezi carským Ruskem a Tureckem (Osmanskou říší). Turecko mělo podporu ze strany Francie, Velké Británie a Sardinie. Iniciátorem byl ruský car Mikuláš I. a cílem války bylo získat nadvládu na Blízkém Východě, přičemž tato snaha trvala tři roky, od roku 1853 do roku 1856. Ztráty na životech byly enormní, zemřelo cca 785 000 vojáků. (Švejnoha, 2004a), (Tartle, 1951) Tarle ve své knize uvádí: „Carismus tuto válku začal a carismus ji také prohrál.“ (Tarle, 1951, s. 9) Rusko v této válce ukázalo neschopnost diplomatického jednání i chaos ve struktuře a organizaci armády, jejíž technika byla poměrně zaostalá. Ovšem i Turecko mělo v této válce své zájmy a to zejména znovuzískání území jako je Krym, Kubaň a severní černomořské pobřeží. Také Anglie a Francie neměly zcela čisté úmysly, víme, že chtěly získat kontrolu nad hospodářstvím a financemi Turecka. V průběhu války, když si Ruská armáda uvědomila rizika a stáhla se z Moldavska a Valašska, zaútočili spojenci např. na Oděsu, Sevastopol či Gruzii, a to i přesto, že Turecko již nebylo nikterak ohroženo. Anglie měla v plánu odtrhnout Krym, Kavkaz, Finsko, Polsko aj. od Ruska, i přes nesouhlas Francie. (Tarle, 1951)

Rusko bylo v počátcích války úspěšné, nicméně válka skončila definitivní porážkou Ruska. Pařížská mírová smlouva z roku 1856 zahrnovala sankce proti poraženému, kdy Rusko přišlo o jižní Besarábii, muselo uznat protektorát mocností nad Srbskem, Moldávií a Valašskem a přijmout neutralitu v Černomoří. Díky této válce se Rusko poučilo a provedlo řadu změn v armádě. Krymská válka byla také důležitým mezníkem v rozvoji ošetrovatelské péče, kdy svou významnou roli zde sehráli

dobrovolníci, a to Nikolaj Ivanovič Pirogov za Rusko a Florence Nightingale za koalici. (Švejnoha, 2004a)

5.1 FLORENCE V KRYMSKÉ VÁLCE

Britská armáda se sice s velkou slávou vydala bojovat na Krym proti Rusku, ale bohužel zcela nepřipravená. Situace byla taková, že měli nedostatek dopravních prostředků a tím pádem se zdravotnická jednotka nedostala k potřebným. Vlivem této situace nastal nedostatek léků, obvazů a dlah. Ranění vojáci leželi ve špinavých a krví potřísněných uniformách, na špinavé slámě a na zemi bez jídla a pití. Onemocnění jako cholera, malárie a úplavice nebyly vůbec neobvyklé. V Turecku ve městě Scutari (nyní Üsküdar) se sice nacházela britská Barrackova nemocnice (Barrack Hospital), byl tam ale velký nedostatek lůžek, chybělo veškeré vybavení kuchyně, ale hlavně scházel zdravotnický personál. Tím jak se zvyšovalo množství raněných, horšily se pochopitelně i podmínky v této nemocnici. Nastala situace, kdy přežíval pouze 1 voják ze 6 a to vyvolalo kritiku ze strany britské veřejnosti. (Švejnoha, 2004a)

Krymská válka byla britským lidem velmi sledovaná, za což vděčili telegrafu. Díky válečným reportérům vycházelo každý den mnoho novinových článků, přičemž nejvíce aktivní byly noviny The Times, a to díky Wiliamu Howardu Russellovi. Russell ve svých zprávách podrobně popisoval množství raněných a zemřelých vojáků a situaci v Barrackově nemocnici. Jeho články kritizovaly nepříznivý osud raněných v této nemocnici a také nedostatek personálu. Je nezbytné zmínit, že z počátku pro Anglii nepracovala ani jedna ošetřovatelka, zatímco pro Francii to byla celá řada milosrdných sester – Dcer křesťanské lásky. Na základě tohoto článku, došel ministr války Sir Sidney Herbert k rozhodnutí, že se musí situace bezpodmínečně změnit. Jelikož byli s Florence velmi blízkými přáteli, napsal ji dopis, ve kterém ji pověřil vysláním do Barrackovy nemocnice. Jejich dopisy se minuly, neboť i Florence článek v novinách The Times rozohnil a chtěla odjet na pomoc. (Švejnoha, 2004a) Sidney Herbert tehdy prohlásil: „Ona je jedinou osobou v celé Anglii, která je schopna takovou ošetřovatelskou službu zorganizovat a vést.“ (Švejnoha, 2004a, s. 17) I přes značnou kritiku ze strany vojenských činitelů, odjelo pod vedením Florence 38 ošetřovatelek,

kteře byly z římskokatolické a anglikánské církve, z řádu St. John's House a některé byly bez náboženského vyznání. Vlivem této mise chtěla Florence ukázat hodnotu a potřebu ženy – ošetřovatelky. Odměnou za jejich odvahu jim byl nejen plat 12 šilinků týdně plus jako bonus sklenice piva k obědu a sklenice vína k večeři, ale také obrovská vlna solidarity a podpory ze strany veřejnosti. (Švejnoha, 2004a)

Po příjezdu byla skupina ošetřovatelek spolu s Florence zděšena. Pohled, který se jim naskytl zcela předčil to, co popisovali váleční zpravodajové. Nemocnice byla v dezolátním stavu, zpusťlá, špinavá, tmavá, zapáchala výkaly a byla zcela promořená krysy, blechami a hmyzem. Její umístění bylo na kanalizačních stokách, takže veškerá voda byla otrávená. Není překvapením, že zde nebyla žádná hygienická zařízení, toalety, prádelna, kuchyň ani jídelna. Jen pro představu, pro celou nemocnici se vypralo pouze 6 košil měsíčně, což je naprosto nepředstavitelné. Nacházelo se zde více než 2000 raněných a nemocných vojáků, kteří byli v žalostném stavu, později se jejich počet zvýšil zhruba na 8000. Jedno lůžko připadlo několika vojákům, pokud tedy vůbec nějaké bylo k dispozici, jinak leželi vojáci na zemi. Co se týče stravy, tak ta byla jednou denně, (někdy ani to ne) a byla pro raněné velkým nadstandardem, jelikož přednost měli hlavně zdraví vojáci a zásobování vázlo. Byl také velký nedostatek příborů. Onemocnění jako cholera, tyfus a úplavice byly zcela na denním pořádku a vojáci na ně umírali více než na samotná válečná zranění. Z hlediska humánního bylo nutné také dojít k notným změnám, neboť operace se prováděly před zraky ostatních raněných a nepoužívala se éterová ani chloroformová narkóza. Před příjezdem Florence zde byla úmrtnost přes 40 %, některé zdroje uvádějí dokonce přes 60 %. (Jarošová, 2001), (Jarošová, Nemčková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Švejdová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

Zpočátku to zde neměly ošetřovatelky vůbec lehké. Lékaři a vojenští činitelé ošetřovatelkám práci vůbec neusnadňovali, ba naopak, neustále je kritizovali, posmívali se jim a dokonce je odmítali k raněným pustit. Bylo pro ně nepřijatelné, aby jim ženy – ošetřovatelky radily a organizovaly práci. Ovšem jak již víme, Florence nikdy nic nevzdala a šla si tvrdě za svým a stejně tak tomu bylo i zde. Zlom nastal po jednom z útoků, kdy bylo cca 1000 raněných dovezeno do nemocnice. Vojáci měli omrzliny,

úplavici nebo cholery a denně jich tucet zemřelo. Těla pak byla hozena do Černého moře. Florence nezbylo nic jiného, než využít svých kontaktů a zařídit, aby vyšel v The Times článek o hrůzných podmínkách zdejší nemocnice. Článek měl obrovský účinek a vlivem stále se zvyšujícího nárůstu raněných nezbylo lékařům nic jiného, než Florence nakonec požádat o pomoc, a tak se začala již plně realizovat. (Jarošová, 2001), (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Švejdvová, 2011), (Švejnova, 2004a)

V realizaci svých nápadů Florence uplatnila své manažerské schopnosti a zkušenosti z předchozího pracovního působiště, přičemž začala od toho nejjednoduššího (nejzákladnějšího). Mezi opatření, které spolu s ošetřovatelkami a dobrovolníky vykonala můžeme zařadit:

- Zprovoznění kuchyně, kdy vojáci dostávali stravu dle svých potřeb.
- Úklid nemocnice, lpění na čistotě a vytápění.
- Kladení důrazu na větrání prostor, denním světle a hygieně vojáků, přičemž každý musel mít své čisté lůžko.
- Vybudování jídelny, prádelny, toalety a odpočinkové místnosti s čítárnou, psacími pomůckami a společenskými hrami.
- Zřízení skladu s potravinami, oblečením a nářadím.
- Vedení denních záznamů o onemocněních a úmrtích, ranách a také o znečištěné vodě a potravinách.
- Zaměření se na psychickou stránku vojáků a jejich sociální pohodu, boj za jejich práva.
- Poprvé v historii dostávali ranění vojáci nemocenské dávky.
- Zavedení systému, díky němuž mohli vojáci pravidelně posílat peníze svým rodinám.

Díky těmto opatřením klesla úmrtnost za 6 měsíců na 2 %, ke konci války dokonce na 1 %. Nemocnici také navštívila správní Hygienická komise, která se seznámila s tamějšími problémy a mohla tak podpořit organizační změny. (Jarošová, 2001), (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Plevová, Slowik, 2008), (Švejdvová, 2011)

Florence během svého působení musela také čelit střetům v kolektivu ošetřovatelek. Sama Florence k tomu řekla: „Dostalo se mi hodnosti generála brigády, jistě proto, že jest obtížnější velet 40 Angličankám nežli 4 tisícům mužů.“ (Švejnoha, 2004a, s. 19) Důvodem neshod mezi ošetřovatelkami byly náboženské rozepře. (Strachey, 1918) I přes různé překážky se však v některých dnech dokázala se svým týmem postarat o více než 4000 vojáků. (Škubová, 2007) Se svojí bojovnou a vytrvalou povahou pracovala až 20 hodin denně. Asistovala při každé operaci a vždy byla přítomná u lůžka umírajícího, následně považovala za svou povinnost o úmrtí informovat rodinu vojáka. Dokázala i 8 hodin v kuse klečat a obvazovat raněné. Dle pamětníků, lékaři vzdali záchranu života 5 vojáků, nikoliv však Florence. Pečovala o ně a nakonec se jí podařilo 3 z nich zachránit. Mimo ošetřovatelské činnosti Florence také korespondovala se svou rodinou a přáteli, psala dopisy za negramotné vojáky, založila spořitelnu, pořádala kurzy a přinutila britského velvyslance ke stavbě protestantského kostela. V nočních hodinách obcházela nemocnici (chodby měly 6 kilometrů) a kontrolovala vojáky. (Švejnoha, 2004a) Jeden z nich o ni napsal: „Jaké to bylo povzbuzení, viděti ji přecházeti sálem! Nemohla mluvit s každým, vždyť nás bylo na sta, ale když se ukázal její stín, zvedali jsme se, abychom jej políbili. Pak se naše hlavy zase skláněly na podušku a byli jsme šťastni, že ten stín se nás dotkl.“ (Švejnoha, 2004a, s. 21–22) Od té doby je Florence nazývána „**dáma s lampou**“. Některé zdroje uvádějí, že si svítila opotřebovanou lampou z olejového papíru, která vypadala jako lampión. Jiní tvrdí, že se jí tak říkalo kvůli tomu, že její péče trvala neustále, ve dne i v noci. Ať tak či onak, její lampa (olejový kahan) se stal symbolem péče o raněné a nemocné, přičemž je vyobrazena i na odznaku českých sester a ve znaku Mezinárodní organizace ošetřovatelek. (Švejnoha, 2004a)

V roce 1854 zaslala zprávu adresovanou britským vládním činitelům, díky níž je donutila konat a následně v roce 1855 došlo k otevření dvou nových nemocnic. Jedna budova měla kapacitu pro 300 vojáků, druhá až pro 1000. Obě disponovaly např. pracovními sester, hygienickými zařízeními, pekárnou, lékárnou, kotelnou, vodovodem, ventilací a centrálním odpadem. (Jarošová, Nemčeková, 2005)

Následky náročné práce a nedostatku odpočinku na sebe nenechaly dlouho čekat. Florence v průběhu krymské války postupně onemocněla cholerou, úplavicí, revmatismem a těžkými horečkami, po nichž jí vypadaly vlasy. Byla zesláblá, unavená a vyhublá, i přesto dál usilovně pracovala a odmítala z Turecka odjet až do evakuace v roce 1856. Toto všechno mělo vliv na její zdraví po návratu z války, kdy údajně také trpěla mj. posttraumatickým syndromem a syndromem z vyčerpání. (Švejnová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

5.2 NÁVRAT FLORENCE Z KRYMSKÉ VÁLKY

Florence strávila na krymském bojišti náročné 2 roky a i přes veškeré úspěchy a změny, kterých zde docílila, se vracela do Anglie nespokojená. Byla nespokojená sama se sebou, jelikož toho chtěla dosáhnout ještě mnohem více. Pro britský lid však byla národní hrdinkou, ke které vzhlížel celý svět. Při jejím návratu pro ni nechala vláda připravit válečnou loď, což byla na tehdejší dobu velká pocta, natož pro ženu. Nicméně Florence se všem poctám vyhýbala, svůj návrat zrealizovala pod falešným jménem a oděná v nevýrazném oblečení směřovala do rodinného sídla v hrabství Derbyshire. (Švejnoha, 2004a)

I přes její veškerou snahu být neviditelnou, se o ní psalo ve všech londýnských novinách. Lidé o Florence psali básně a písně, které se zpívaly v kabaretech. Její podobizna byla doslova na každém rohu např. na předmětech z keramiky, obrázcích a soškách. Lidé po ní na její počest pojmenovávali ulice ve městech, své děti a domácí mazlíčky. Ve slavném Muzeu voskových figurín Madame Tussaudové byla umístěna její vosková figurína a vděční vojáci ji chtěli nechat postavit pomník. (Švejnoha, 2004a)

Ona však sváděla další boj, a sice se svým vlastním zdravím. Bojovala s krymskou horečkou, již zmíněným posttraumatickým syndromem a brucelózou, která ji ztrpčovala život až do její smrti. (Brožková, 2014), (Švejnoha, 2004a) Pečoval o ni lékař královny Viktorie, sir James Clark, a to přímo v jeho sídle. (Švejnoha, 2004a) Trpěla výrazným bušením srdce, bolestmi hlavy, zrychleným dýcháním, bolestmi

připomínající artritidu, záněty šlach a svalů, v důsledku těchto potíží měla nařízený přísný odpočinek, kdy nesměla vstávat z lůžka. (Brožková, 2014), (Švejnoha, 2004a)

Její obdivovatelkou byla také samotná královna Viktorie se svým manželem princem Albertem. Měli mnoho společných zájmů a Florence byla několikrát pozvána na jejich zámek Balmoral. V roce 1856 se účastnila debaty s královským párem přímo v Buckinghamském paláci, a to na téma o podmínkách ve vojenských nemocnicích. U královského páru zanechala obdivuhodný dojem, a to i díky společným konverzacím o náboženství, metafyzice či zážitcích z Krymu. (Strachey, 1918), (Švejnoha, 2004a) O několik let později ji otec koupil dům na South Street č. 35 (později č. 10), kde přijímala celou řadu vládních činitelů. (Švejnoha, 2004a)

6 REFORMY VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ

Je známo, že se Florence kromě ošetrovatelské péče také aktivně zabývala zjištěním příčin nemocí u vojáků, kteří umírali více než muži jejich věku v civilu. Jednou z hlavních příčin byl zcela nepřijatelný stav kasáren a vojenských nemocnic, proti čemuž Florence úspěšně bojovala a úmrtnost armády klesla pod počet zemřelých civilistů. Stejně tak přeorganizovala Armádní zdravotní službu a poté i civilní nemocnice. (Švejnoha, 2004a) V civilních nemocnicích doporučila evidovat jednotné informace o pacientech, o jejich nemocích a operacích. Tímto se shromáždily informace o zdraví a nemocích populace, což považovala za podstatný krok směřující ke zlepšení veřejného zdraví. Právě díky těmto reformám je považována za průkopnici první verze v oblasti veřejného zdravotnictví založeného na důkazech. (Jarošová, Nemčeková, 2005)

V průběhu krymské války byla na bojiště vyslána správní Hygienická komise (Sanitary Commission), jejímž úkolem bylo zaměřit se na stav vojenského vybavení a zdravotnického zařízení, s cílem podpořit organizační změny. V tehdejší době nebylo pro ženu možné prosadit své reformní myšlenky a Florence to moc dobře věděla. Nápadů měla mnoho, a proto se rozhodla osobně navštívit královnu Viktorii s manželem a navrhla jim, aby došlo k ustanovení Královské komise pro reformy vojenského zdravotnictví. Královský pár souhlasil a za spolupráce s Florence došlo v roce 1858 k jejímu jmenování. Podíl Florence byl významný, jelikož shromažďovala data, školila členy komise a ještě během roku 1857 napsala zprávu, která měla více než 800 stran a na jejímž základě komise vznikla. Tato zpráva, která byla tvořena statistickými grafy a diagramy, obsahovala záznamy z doby jejího působení v krymské válce a nazývala se **Poznámky k záležitostem působícím na zdraví a efektivnost a nemocniční správu britské armády** (v originále Notes on Matters Affecting the Health, Efficiency and Hospital Administration of the British Army). Pro každého člena komise připravila své osobní vyjádření k poskytnutým informacím, jak je aplikovat a využít. Tato zpráva obsahovala informace a data o vojenských nemocnicích, dále také obsahovala 5 návrhů na reformu armády a 12 návrhů na reformu armádní zdravotní péče. V rámci reformy

armády Florence prosazovala, aby se každý voják dokázal o sebe postarat ve válce i v míru, což mj. zahrnovalo postavení si obydlí, obstarání si potravy a péči o zevnějšek. (Jarošová, 2001), (Jarošová, Nemčková, 2005), (Švejnoha, 2004a)

Následně komise doporučila 4 významné reformy:

- Zajištění hygienických podmínek v kasárnách.
- Zřízení vojenského statistického oddělení.
- Založení vojenské školy.
- Změnu struktury vojenských nemocnic a úpravu nemocničních směrnic. (Jarošová, 2001), (Jarošová, Nemčková, 2005)

Vlivem Florence a její statistiky, královně Viktorii, tisku, ale i odvaze a touze dosáhnout změn došlo k vítězství nad striktní armádní správou. (Neuhauser, 2003)

6.1 VYUŽITÍ STATISTIKY

Zde je nezbytné zmínit spolupráci Florence s Williamem Farrem, britským matematikem, se kterým spolupracovala na výše zmíněné zprávě z krymské války. Florence zde využila koláčový diagram, což v té době nebyl úplně obvyklý způsob zpracování dat. Zpráva obsahovala celkem 2 grafy, přičemž první zahrnoval data z doby od dubna 1854 do března 1855, následně druhý pak od dubna 1855 do března 1856. Tato analýza se jmenovala **Příčiny smrti v armádě na Východě** (v originále The Diagram of the causes of mortality in the Army in the East) a byla tedy součástí **Poznámek k záležitostem působícím na zdraví a efektivnost a nemocniční správu britské armády**. (Lankašová, Večeřová, 2011)

Její využití a zpracování statistiky zaujalo i celou řadu statistiků a díky nim byla následně v roce 1858 přijata do britské Královské statistické společnosti, a sice jako první žena v historii. O několik let později byla také jmenována členkou Americké statistické asociace. Florence měla ke statistice vztah již od svých studijních let a řadila ji mezi nejdůležitější vědu na světě. (Švejnoha, 2004a)

6.2 PŮSOBENÍ V INDII

Vlivem úspěšně provedené reformy v britské armádě byla v roce 1858 Florence požádána o pomoc v boji se zdravotními a hygienickými problémy v Indii. Jejím souhlasem se z ní stala konzultantka a reformátorka vojenství a zdravotnictví v této zemi, ačkoliv zde nikdy nebyla. Indie byla známá nejvyšší úmrtností vojáků ze všech anglických posádek. Nejprve Florence doporučila královně Viktorii zřídit Královskou zdravotní komisi pro Indii, což tak učinila. Následně Florence pro vojáky vytvořila dotazníky, na jejichž základě sepsala zprávu, která měla přes 2000 stran. Pro lepší čitelnost z ní Florence udělala 23 stránkový výtah s grafy. Kopie rozeslala zainteresovaným osobám mj. královně Viktorii, vládním činitelům a přímo do kasáren v Indii. Tuto práci vykonávala po dobu 5 let a stala se významnou odbornicí. Svůj zájem směřovala na budování Hygienické služby a na problematiku zavlažování, jako opatření v boji s hladomorem v Indii. Následně se stala konzultantkou přes zdravotní péči v občanské válce v Americe, ve francouzsko-pruské válce, ve válce v Egyptě, v Súdánu a v Jižní Africe. (Jarošová, 2001), (Švejnoha, 2004a)

7 VZDĚLÁVACÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

Florence Nightingale významně pozvedla úroveň ošetrovatelství, jenž se díky ní stalo moderní a uznávanou ženskou disciplínou. Bezpochyby na to má vliv její obsáhlá publikační činnost a zmodernizování systému vzdělávání. (Švejdrová, 2011)

7.1 PUBLIKAČNÍ ČINNOST

Co se týče publikační činnosti byla Florence velmi aktivní. Právem je označována za jednu z nejvíce publikujících žen v celé historii, napsala přes 200 knih či článků a více než 15 000 dopisů. Údajně vždy psala 2 dopisy najednou z důvodu lepšího navázání kontaktu s příjemcem. První dopis obsahoval oficiální žádost a druhý byl spíše soukromého rázu, přičemž oba dopisy se týkaly stejné problematiky. Její texty byly psány zřetelně a jasně, zároveň byly plné jejích myšlenek, znalostí a zkušeností a hlavně také přání, jenž se týkaly změn ve zdravotnictví. (Jarošová, Nemčeková, 2005) Její korespondence probíhala s celou řadou osobností např. s Williamem Rathbonem, Alexanderem MacGrigorem (lékař v Barrackově nemocnici ve Scutari) nebo s Lucy Osburn (absolventka ošetrovatelské školy v Londýně). Pozitivní zprávou je, že se značná část původních dopisů podařila zachovat a je uložena v archivu Britské knihovny. (AMP, © 2022)

Zápisky o nemocnicích (v originále Notes on Hospitals) je kniha, která vyšla v roce 1859, a v níž je popsána problematika výstavby a organizace nemocnic. Konkrétně zde Florence popsala problémy, o kterých byla přesvědčena, že negativně ovlivňují zdraví člověka např. umístění nemocnice v centru města, budovy bez cirkulace vnějšího vzduchu, absorbující materiály na stěnách, nefunkční kuchyně či prádelna, zcela nepromyšlené sociální zařízení a odpady nebo nevyhovující lůžka a nábytek na pokojích. Třetí vydání bylo poté doplněné o kapitoly dětských nemocnic, nemocnic pro vdovy vojáků a doléčovacích nemocnic. Dle návrhů Florence byla postavena první nemocnice pavilónového typu v anglickém Woolwich v roce 1865. Můžeme tedy říci,

že tato kniha sloužila jako návod či doporučení pro budoucí návrhy nemocnic. (Jarošová, Nemčeková, 2005)

Na základě zvýšeného množství dotazů a žádostí o rady se Florence rozhodla napsat svou nejlépe hodnocenou knihu **Zápisky o ošetřovatelství** (v originále Notes on Nursing, v některých zdrojích přeloženo jako Poznámky o ošetřovatelství). Tato kniha byla vydána v roce 1859 a již o 2 roky později ji doplnila o kapitoly z ošetřovatelství dětí. Kniha měla neuvěřitelný úspěch, byla přeložena do mnoha světových jazyků a po celém světě se prodalo více než 1 milión výtisků, což bylo na tehdejší dobu zcela nepředvídané. Dílo bylo zaměřené na preventivní opatření onemocnění a byl zde kladen velký význam na teoretickou i praktickou přípravu ošetřovatelek (sester). V knize lze nalézt celou řadu filozofických a duchovních myšlenek, neboť Florence byla přesvědčena, že příroda má léčivý vliv a uzdravování je v režii přírody a Boha. Sestra má následně nemocnému pomoci využít jeho životní sílu. Na druhou stranu měla Florence ve svém životě svá tvrzení vždy podpořená pozorováním, výzkumem a daty, které prezentovala pomocí grafů. Nutno podotknout, že cílovou skupinou byly nejen sestry, ale také všichni lidé pečující o nemocné v domácím prostředí, jelikož Florence zastávala názor, že v domácím prostředí se nacházelo více onemocnění než v nemocnicích. (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Švejnoha, 2004a) V roce 1874 vyšla kniha díky Ottově nakladatelství v Praze pod názvem **Kniha o ošetřování nemocných**. Kniha obsahuje kapitoly provětrávání a teplo, zdravé příbytky, obezřelá dohlídka, o klidu, pečujme o rozmanitost a změnu, o stravě a potravě, jaká má býti strava nemocného, o postelích, světlo, čistota bytů, čistota těla, útěchy a dobré rady přátel a příbuzných, pozorování nemocných, rekonvalescence a závěrek. (Nightingale, 1874)

Výňatky z knihy:

- „Vzduch musí přicházeti vždy z venku, a to hlavně těmi okny, kterými nejčerstvější vzduch vniknouti může.“ (Nightingale, 1874, s. 15)
- „Ze všech způsobů udržeti v ložnicích teplo, jest nejzáhubnější zajisté ten, kde se vzduch nemění a teplo se zachovává výdechem a tělesnými výpary choré osoby.“ (Nightingale, 1874, s. 18)

- „Rozumné a lidské opatrování nemocného jest nejlepší ochranou proti nákaze.“ (Nightingale, 1874, s. 48)
- „Zbytečný hluk a nepokoj, jenž dráždí a napíná mysl, jest nemocnému často nepříjemný a škodlivý.“ (Nightingale, 1874, s. 62)
- „Předůležitým zákonem dobrého ošetřování tudíž jest, aby nemocný nikdy, ani úmyslně ani náhodou ze spaní nebyl vyrušován.“ (Nightingale, 1874, s. 62)
- „Neopírejte se nikdy o postel, ani se na ni neposaďte, když v ní leží nemocný.“ (Nightingale, 1874, s. 73)
- „Dobrá ošetřovatelka zajisté nikdy nepodá svěřenci svému zkažený neb nechutný pokrm.“ (Nightingale, 1874, s. 93)
- „Není horšího vynálezu nad koberce, kterými celá podlaha potažena jest, zejména z ložnic nemocných měly by naprosto být vyloučeny.“ (Nightingale, 1874, s. 123)
- „Mějte vůbec na paměti, že ošetřovatelka musí být osobou, na kterou úplně lze spoléhat; v každém ohledu musí býti důvěryhodnou.“ (Nightingale, 1874, s. 171)

Florence ve své knize upřednostňovala základní prvky mezi něž patří ochrana zdravého prostředí tj. čerstvý vzduch, čistá voda, funkční odpady, čistota a světlo. (Švejnoha, 2004a)

V dalších letech se Florence nadále věnovala psaní svých publikací, roku 1861 vyšla příručka **Poznámky k ošetřovatelské péči pro pracující třídy** (v originále Notes on Nursing for the Labouring Classes). (Švejnoha, 2004a) Roku 1871 **Poznámky o šestinedělí v nemocnici** (v originále Notes on Confinement in Hospital), kde se zabývala příčinami dětské úmrtnosti. (Pavlíková, 2006), (Švejnoha, 2004a) V roce 1871 také publikovala **Poznámky o státním zdravotnictví v armádě v Indii** (v originále Notes on the Sanitary State of the Army in India). Následně v roce 1874 publikovala **Život nebo smrt v Indii** (v originále Life or Death in India). (Pavlíková, 2006)

Proslavení jejích knih si vzal na starost dlouholetý přítel John Delan, díky němuž získala 59 tisíc liber za prodej knih a mohla tak tyto peníze investovat do rozvoje ošetřovatelství. Florence vnímala ošetřovatelství jako důstojné povolání, které je vhodné pro ženy a po celou dobu bylo její snahou, aby tuto profesi mohlo vykonávat co nejvíce

žen. Stála si za svým názorem, že ošetřovatelství vyžaduje odbornost, ale zároveň i obětavost a disciplínu. Toto promítla i do svých knih, kde vnímá ošetřovatelství jako umění, které je nutné teoreticky a prakticky studovat. I přesto, že byla po celý svůj život silně věřící, nikdy nebylo v jejích plánech zakládání náboženského řádu pro ošetřovatelky, a i když podporovala ženy na jejich cestě za vzděláním a kariérou, nikdy se nemínila připojovat k žádnému ženskému hnutí. Jejím hlavním úkolem, který si stanovila, bylo zlepšení podmínek v ošetřovatelství, a to jak víme, dokázala. (Švejnoha, 2004a)

7.2 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ

V roce 1855, tedy ještě v průběhu krymské války, proběhlo pod vedením vévody z Cambridge veřejnosti přístupné zasedání, kde došlo k ocenění zásluh Florence Nightingale v krymské válce a na jehož základě vznikl fond na podporu vzdělávání. Nesl název Fond Florence Nightingale a jeho konkrétním cílem byl vznik Institutu pro výcvik, prohloubení a ochrany sester a pacientů nemocnic. Celonárodní finanční sbírka byla veřejná a vybralo se díky ní cca 44 tisíc liber. Tento výtěžek byl následně využit k vybudování moderní ošetřovatelské školy. (Švejnoha, 2004a) Již při výstavbě Florence na vše dohlížela a lpěla na každém detailu. Dílo bylo dokonáno a 15. června 1860 došlo ke slavnostnímu otevření první necírkevní Školy Florence Nightingale pro zdravotní sestry (Florence Nightingale Training School for Nurses), a to při nemocnici sv. Tomáše (St. Thomas Hospital). (Jarošová, Nemčková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Švejnoha, 2004a)

Ve druhé polovině 19. století byla původní budova nemocnice sv. Tomáše zbourána, a to kvůli plánované výstavbě nádraží London Bridge. V této době probíhaly horlivé diskuze o podobě a umístění nemocnic. Florence zastávala názor, že by se nemocnice měla nacházet spíše na venkově než ve městě. Tento návrh byl však zamítnut, a to kvůli velké dojezdové vzdálenosti a časové prodlevě. Nová nemocnice sv. Tomáše byla tedy postavena přímo naproti Parlamentu. Jeden z pavilonů navrhla sama Florence a od ostatních budov se odlišoval tím, že umožňoval cirkulaci vzduchu.

(Švejnoha, 2004a) Ředitelkou nemocnice byla Sarah Wardroper, která se následně stala také ředitelkou nově vzniklé ošetrovatelské školy. (Staňková, 2001)

Ačkoliv nově otevřená škola nebyla první ošetrovatelskou školou na světě, svým pojetím se od ostatních značně odlišovala. Florence byla přesvědčená, že takovéto povolání si vyžaduje dlouhou dobu studia a pečlivou přípravu. Výuka probíhala v režii lékařů, a to ve třídách, které byly spíše neformální. Florence vytvořila poměrně obsáhlý systém hodnocení studentek a taktéž studentky měly možnost podávat zpětnou vazbu např. na své učitelé a tím se aktivně spolupodílet na případných dalších změnách. V každé třídě bylo 20–30 studentek, přičemž studentky rozdělila na praktikantky, což byly dívky z chudších rodin, jejichž studium trvalo 1 rok. Dalším souborem byly dívky z bohatších rodin, které studovaly 2 roky a za studium si platily. Škola zajistila svým studentkám ubytování ve vyčleněné části nemocnice, kde měly své pokoje a společné sociální zařízení. Výuka byla zaměřená na teorii a praxi, která probíhala přímo u pacientů v nemocnici, přičemž Florence navrhla svým studentkám speciální uniformy. Bylo tradicí, že po úspěšném absolvování studia byly dívky pozvány na čaj do domu Florence a každý rok jim psala dopis s radami a podporou. Díky již zmíněnému fondu a také Henrymu Bonhamovi-Carterovi se na této škole mohla vzdělávat i celá řada cizinek např. z Německa, Francie, Finska či Dánska. Henry Bonham-Carter spravoval fond Florence Nightingale v letech 1861–1914, tedy neuvěřitelných 53 let. Blízkým spolupracovníkem byl pro Florence také John Croft, který zde téměř 20 let (v letech 1872–1891) vykonával zdravotnického instruktora. (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Staňková, 2001), (Švejdová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

Cílem bylo vzdělávat vrchní sestry, které by své znalosti a zkušenosti předávaly dalším nevzdělaným sestrám. Praktická výuka probíhala pod vedením zkušené ošetrovatelky a následně absolventky pracovaly za malý plat v nemocnici tzv. na zkoušku. Po uplynutí čtyřleté lhůty odcházely na svá vybraná pracovní místa do nemocnic nebo ošetrovatelských škol vzdělávat další studentky. Dokonce na této škole probíhala školení pro sestry pracující v chudobincích a v roce 1862 se zde začaly

vzdělávat také porodní asistentky. (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Kutnohorská, 2010), (Staňková, 2001), (Švejdvová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

„Všechna zařízení tohoto druhu měla podle Florence Nightingale zahrnovat 3 podmínky:

- Být stále ve spojení s nemocnicí, aby se ošetřovatelkám zajistila odborná praxe.
- Uskutečnit řád internátu, který jediný vede ke kázni a umožňuje morální výchovu, tvoře dále středisko pro pěstování nejkrásnějších citů lidských.
- Prodloužit pobyt v této škole, aby zanechal v povahách nesmazatelné stopy a poskytl začátečnicím odborné zkušenosti.“ (Švejnoha, 2004a, s. 34)

Škola Florence Nightingale se stala inspirací pro vznik dalších takových institucí nejen v Anglii, ale také v Austrálii, Americe, Kanadě, Německu či v Indii. Ve stejné době vznikla ve Švýcarsku vlivem hraběnky Valérie de Gasparin Vyšší ošetřovatelská škola, jenž si vybudovala renomé po celém světě. Filantrop William Rathbone dal základy systému ošetřovatelské péče v americkém Liverpoolu, a to na základě schůzek s Florence. Znamou absolventkou ošetřovatelské školy v Londýně byla Catherine Barff, vrchní sestra v nemocnici v Manchesteru a pokračovatelka v ideách své mentorky. Není tajemstvím, že absolventky získaly špičkové znalosti. V zahraničí zakládaly nové ošetřovatelské školy založené na principech Florence. V nemocnicích, kde pracovaly, vytvořily čisté a příjemné prostředí, což vedlo k odstranění předsudků a právě díky nim a Florence se stalo ošetřovatelství povoláním na úrovni. (Švejdvová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

8 DALŠÍ VÝVOJ

Od roku 1864 Florence pracovala na mnoha projektech, a sice na zlepšení podmínek v porodnicích a ve vojenských kasárnách. Také spolu s Miss Mary Crossland, která byla sestrou v domácí péči, spolupracovaly na problematice domácí ošetrovatelské péče. Následně Florence změnila organizaci poskytování ošetrovatelské péče, kdy např. bývalo zvykem, že muži, ženy i děti byli na pokojích společně. Dále od sebe oddělila duševně zdravé a duševně nemocné, kteří byli umísťováni do nemocnic pro duševně choré. Florence kladla velký význam preventivním opatřením a hygienická opatření se pro ni stala základním pilířem. V roce 1882 probíhala pod její záštitou výprava, jejíž cílem bylo rozšířit povědomí o hygieně v anglickém Buckinghamshire. Členové výpravy chodili dům od domu a poskytovali informace občanům o jejich nevhodných hygienických návycích a hygienických závad na jejich zařízeních. Taktéž se podílela na návrzích nemocnic, a to do sebemenších detailů, kdy příkládala velký důraz mj. barvám stěn nebo květinám, o kterých tvrdila, že působí pozitivně jak na samotného pacienta, tak i na jeho léčbu. Pro zajímavost zmíníme, že její nejoblíbenější barvou byla světle růžová. Mezi významný milník v ošetrovatelské péči bezpochyby patří spolupráce Florence s Ethel Bedford-Fenwickovou (1857–1947), která bývala vrchní sestrou v Nemocnici svatého Bartoloměje (St. Bartholomews Hospital). Z této spolupráce v roce 1887 vzešla Britská asociace zdravotních sester (British Nurses Association), jenž měla v počátcích 1000 členek, nicméně o 5 let později se jí dostalo královské zakládací listiny. Rok 1887 byl také rokem, kdy slavila své jubileum královna Viktorie, na jejíž počest vybraly anglické ženy 70 tisíc liber do fondu, který byl na přání královny věnován na vybudování vzdělávacího ústavu, jenž měl za cíl školit sestry pro práci v domácím prostředí. Tento způsob péče se stal velmi oblíbeným a z celé Anglie chodily žádosti o tyto sestry. (Švejnoha, 2004a)

Florence si v průběhu svého života rozuměla hlavně s významnými muži. Měla sice navázanou řadu přátelství se ženami, a to např. s Mary Clare Moore, která byla irskou jeptiškou, ale obecně k ženám příliš úcty neměla. (Nursing Theory, © 2020a)

Od roku 1865 Florence žila ve Westendu v Londýně a i přesto, že na ni nikdy nebylo vidět, že by trpěla nějakou organickou nemocí, žila na invalidním vozíku a od roku 1897 definitivně ulehla na lůžko. Také se jí postupně zhoršoval zrak a roku 1901 oslepla úplně. Od roku 1902 měla asistentku, která ji předčítala např. denní tisk. Dožila se prvního kongresu Mezinárodní rady ošetřovatelek v roce 1904 v Berlíně. V roce 1883 získala z rukou královny Viktorie řád Královského červeného kříže a následně v roce 1907 byla oceněná Řádem za zásluhy. Jen málokterá osobnost viktoriánské doby přispěla k větším vylepšením než Florence. Následně 13. srpna 1910 ve věku 90 let umírá ve spánku. Na jejím pohřbu bylo přítomno tisíce lidí a zádušní mše se konala v nejslavnější londýnské Katedrále svatého Pavla. Byl zde přednesen její oblíbený chvalozpěv, do něhož se zapojili veteráni z Krymu i 1000 sester. Pohřbena byla v St. Margaret, East Wellow poblíž domu svých rodičů, a to na její výslovné přání. Narodila se za vlády Jiřího IV. a zemřela za vlády Edvarda VII., její život tedy trval déle, než viktoriánská doba. Pět let po její smrti byl na náměstí Waterloo v Londýně odhalen na její počest Krymský pomník. Následně byl roku 1934 založen Mezinárodní fond Florence Nightingale. (Huxley, 1975), (Staňková, 2001), (Švejnoha, 2004a)

9 KONCEPCE OŠETŘOVATELSTVÍ DLE FLORENCE

„Cílem ošetřovatelství dle Florence bylo přispívat ke schopnosti člověka dosáhnout zdraví přímo či nepřímo tím, že sestra upravuje jeho prostředí.“ (Plevová, Slowik, 2008, s. 76) Povinností sestry je zajišťovat péči o nemocného, zabezpečovat jeho fyzickou a psychickou pohodu, podporovat jeho soběstačnost, zmírňovat utrpení a upravovat jeho prostředí, současně je však pro sestru důležité pozorování nemocného. Můžeme říct, že nemocného stavěla spíše do pasivní role. Dále také definovala 2 druhy ošetřovatelství, a sice vlastní (zabývá se problémy nemocného a péčí) a ošetřovatelství zaměřené na prevenci a zlepšování zdraví. (Jarošová, Nemčková, 2005)

Florence nikdy neměla v úmyslu záměrně vytvářet ošetřovatelskou teorii nebo model, spíše se zamýšlela nad otázkou, co je nebo není ošetřovatelství. Její aktivity v dalších letech ovlivnily teoretiky ošetřovatelství a je tak zcela právem pokládána za zakladatelku ošetřovatelství jako vědy, a to díky zkušenostem, jenž získala pozorováním a logickým uvažováním. Následně definovala teorii, která se nazývá environmentální teorie či model, jenž se primárně zaměřuje na pacienta a jeho prostředí. Nicméně Florence také pracovala s metaparadigmaty ošetřovatelství. Pro Florence bylo ošetřovatelství vznešené povolání, které z křesťanského hlediska vnímala jako službu Bohu. Nikdy se neztotožnila s názorem, že se žena má o někoho starat jen proto, že se jedná o práci vhodnou pro ženu. Florence při své práci kladla důraz na empatii a srdečnost, nicméně zároveň vnímala důležitost organizace péče, a to jak v nemocnicích, tak v domácím prostředí. Z vědeckého hlediska se v ošetřovatelství dle Florence využívá statistika, vedení záznamů, pozorování a cílené intervence, a to jak v administrativě, tak v přímé péči. Dále také objasnila rozdíl mezi ošetřovatelstvím a medicínou, který spatřovala jak v teoretickém vzdělávání, tak i v samotné praxi. Svým způsobem upozornila na individualitu ošetřovatelské praxe a navrhovala určitou nezávislost na lékařích. Na druhou stranu však sestrám kladla na srdce, aby byly vůči lékařské péči loajální. Tím, že došlo k pozvednutí úrovně ošetřovatelství, měly sestry

začít nést samostatnou odpovědnost za své činy při výkonu tohoto povolání. (Jarošová, Nemčková, 2005)

9.1 VÝCHODISKA

Florence v jejích tvůrčích činnostech ovlivnily např. filozofická východiska, rozvoj tehdejší společnosti či osobní zkušenosti. Víme, že v dětství bývala velmi často nemocná a že při svých cestách ráda navštěvovala nemocnice, dále je nutné vzít v potaz její vzdělanost, postavení ve společnosti či sociální cítění. Lze s jistotou říct, že to vše mělo určitý podíl na její práci. (Jarošová, Nemčková, 2005)

FILOZOFICKÁ VÝCHODISKA

Z pohledu koncepce člověka Florence vycházela z křesťanského učení, kdy dle její víry se lidé přirozeně zdokonalují v rámci Božích přikázání. Odmítala autority a tvrzení spojená s péčí o nemocné. Inspirovala se mj. pozitivismem, sociální filozofií, utilitarismem (zahrnoval nezištnou pomoc) a osvícenstvím. (Jarošová, Nemčková, 2005)

- **Empirismus, racionalismus** – uprostřed dění byl člověk jako poznávací subjekt. Za počátek empirismu lze považovat 13. století, přičemž vyzdvihoval zkušenosti poznání vlivem smyslových vjemů. Florence z něj vycházela v rámci metody pozorování. Oproti tomu stojí racionalismus, který klade důraz na lidský rozum.
- **Osvícenství** – filozofický směr 18. století, který je charakterizován rozvojem vzdělání, přírodovědeckého poznání a vědy včetně ošetřovatelství.
- **Pozitivismus, novokantovství** – v rámci pozitivismu dochází k oceňování rozumu a myšlení na základě vědy. Novokantovství představuje návrat k oblasti poznání.
- **Sociální filozofie** – poukázala na oblasti spravedlnosti, svobody či rovnosti. (Jarošová, Nemčková, 2005)

9.2 ENVIRONMENTÁLNÍ MODEL

Tento model předpokládá, že fyzické prostředí je pro zdraví pacienta nejdůležitější. Můžeme tedy říct, že tato teorie je nadčasová a je tudíž aplikovatelná i dnes, přestože se dnešní společnost nachází na jiné ekonomické a sociální úrovni. Problematika zdraví a zdravého prostředí, ať už jedince či států, ale i celé planety je aktuálním problémem, který vyžaduje naši pozornost. (Archalousová, 2003), (Jarošová, Nemčková, 2005)

Florence vytyčila tyto všeobecná pravidla pro rozvoj ošetrovatelství a praxi:

- **Všeobecnost** – vytvoření všeobecných návyků ohledně sester, pacientů a prostředí.
- **Přesnost** – praxi založit více na pozorování a zkušenosti než na systematický výzkum.
- **Zdůvodnitelné následky** – usměrněné chování sester v zájmu pacienta i sebe.
- **Kreativita, humanita** – nutné pro možnost růstu a pro změny.

(Archalousová, 2003)

Florence stanovila tzv. kánony, tedy složky environmentálního modelu. Mezi tyto kánony patří: větrání a teplo, světlo a hluk, čistota okolí, zdravé příbytky, postel a lůžka, osobní čistota, rozmanitost, nabízení naděje a rad, strava a pozorování. (Nursing Theory, © 2020b)

METAPARADIGMATA DLE FLORENCE

Metaparadigma lze obecně charakterizovat jako obsah, kterým se zabývá daná vědní disciplína. V rámci ošetrovatelství se vyvíjí od dob Florence, která poprvé vyjádřila spojení mezi činnostmi sester a vlivem prostředí na zdraví člověka, a to ve své knize Zápisky o ošetrovatelství. Nicméně nutno zmínit, že až koncem 80. let 20. století došlo k jeho přesnému vymezení. V současné době tak k předmětu metaparadigmat patří osoba, prostředí, zdraví a ošetrovatelství. (Pavlíková, 2006)

Florence odhalila význam společných vztahů mezi metaparadigmaty a pracovala s každým z nich, avšak nejvíce se věnovala pacientovi a jeho prostředí. (Jarošová, Nemčková, 2005)

- **Osoba** – Florence na každého jedince nahlížela jako na somatickou, emocionální, sociální, intelektuální a spirituální jednotku, která spíše pasivně přijímá ošetrovatelskou péči. Jedinec je obdařen životní silou, díky které se zotaví z nemoci, ovšem v případě zajištění vhodného prostředí. (Jarošová, Nemčková, 2005), (Pavlíková, 2006)
- **Prostředí** – považovala za centrum poskytování péče, které sestra upravuje dle potřeb pacienta s cílem dosáhnout a udržení zdraví. Prostředí pacienta ovlivňuje z fyzického i psychického hlediska. (Jarošová, Nemčková, 2005), (Pavlíková, 2006)
- **Zdraví** – je stav pohody, kdy dochází k využití schopností a možností osoby. Lze ho udržet a navrátit prostřednictvím prevence onemocnění a úpravy prostředí. Je výsledkem spolupráce mezi sestrou a pacientem, mezi sestrou a prostředím a také mezi pacientem a prostředím. (Jarošová, Nemčková, 2005), (Pavlíková, 2006)
- **Ošetrovatelství** – řadila sem činnosti, které zajišťují co nejlepší podmínky pro přirozenou léčbu. Zdravé ošetřování se dle Florence zaměřuje na prevenci a kontrolu prostředí. Proti tomu stojí ošetřování nemocného, kde dochází k úpravě prostředí s cílem obnovit zdraví či zajistit klidné umírání. (Pavlíková, 2006)

VZTAHY

Florence charakterizovala 3 druhy vztahů (jedinec a prostředí, sestra a prostředí a sestra a jedinec)

- **Jedinec a prostředí** – Zdravé prostředí znamená zdravý jedinec, jedná se tedy o nejdůležitější vztah. Prostředí působí jak na zdravého jedince, tak i na nemocného. Řadíme sem udržování zdravého prostředí (čistý vzduch, čistá

voda, světlo, čistota a funkční odpady), v případě jejich deficitu dochází k nemoci. (Pavlíková, 2006)

- **Sestra a prostředí** – Tento vztah zahrnuje činnosti sestry zajišťující vhodné prostředí, které zlepšuje zdraví. Jedná se např. o větrání, osobní čistotu, čistotu prostředí, zamezení hluku, zajištění vhodné stravy a čisté vody. Sestra zodpovídá za prostředí i v případě své nepřítomnosti a musí umět přizpůsobovat prostředí aktuálnímu stavu nemocného. (Pavlíková, 2006)
- **Sestra a jedinec** – Zahrnuje uspokojování potřeb prostřednictvím komunikace. Sestra uspokojuje potřeby nemocného jeho pozorováním, hodnocením stavu a zajišťováním vhodného prostředí. Dále dbá na tzv. management maličností, jenž chrání nemocného před tělesným a duševním poškozením. (Pavlíková, 2006)

PROSTŘEDÍ

Prostředí ovlivňuje zdravého i nemocného jedince, je proto velmi důležité ho kontrolovat a zamezit negativním vlivům prostředí, jedině tím dojde k zachování zdraví. V případě narušení jedné ze složek prostředí dojde k nemoci. (Pavlíková, 2006)

- **Přírodní prostředí** – zahrnuje fyzické prostředí (okolí jedince, pokud je škodlivé negativně ovlivňuje jeho emocionální stránku), emocionální prostředí (ovlivňuje fyzickou stránku jedince) a sociální prostředí (souvisí s prevencí, ovlivňuje fyzické a emocionální prostředí). Do oblasti přírodního prostředí spadá teplo, světlo, strava, čistota, zvukové podněty a komunikace. Komunikace vychází ze zdravotního stavu nemocného a neměla by zahrnovat falešné naděje nebo lži. Podstatná je i komunikace s lékařem a rodinou. (Jarošová, Nemčeková, 2005), (Pavlíková, 2006)
- **Zdravé prostředí** – je nutné k udržení zdraví. Patří sem čistý vzduch, čistá voda, čistota prostředí, světlo a funkční odpady. Florence tuto oblast ještě doplnila o ticho, dietu, polohu nemocného a odstraňování zápachu. V případě absence jedné ze složek dojde k narušení zdraví. (Pavlíková, 2006)

9.2.1 MODEL Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA

- **Cíl** – zmírnit utrpení, zajistit přežití, eventuálně usnadnit umírání.
- **Pacient** – jedinec odkázaný na péči sestry.
- **Sestra** – zajišťuje dosáhnutí co nejlepšího stavu pacienta.
- **Zdroj potíží** – prostředí (hluk, chlad aj.).
- **Ohnisko zásahu** – zajistit zdravé prostředí.
- **Způsob zásahu** – úprava prostředí.
- **Důsledky** – zlepšení prostředí a optimální zdravotní stav.

(Pavlíková, 2006)

Posouzení – Sestra provádí sběr informací o potřebách pacienta a jeho fyzickém prostředí. Zaměřuje se na již výše zmíněné složky prostředí. Zde se uplatňuje pozorování pacienta sestrou, přičemž by sestra měla znát, co má pozorovat, jakým způsobem a jaké příznaky jsou důležité. Pokud se tomuto sestra nenaučí, měla by se dle Florence svého povolání vzdát. (Jarošová, Nemčková, 2005), (Pavlíková, 2006)

Diagnostika – Sestra se zaměří na zjištěné poznatky a stanoví ošetrovatelské diagnózy na základě potřeb a problémů pacienta. (Jarošová, Nemčková, 2005)

Plánování – Dochází k plánování ošetrovatelské péče a stanovení cílů, jenž se zaměřují na potlačení negativních podnětů a na tvorbu vhodného prostředí. (Jarošová, Nemčková, 2005)

Realizace – Na základě plánu činností sestra zajišťuje péči o pacienta a jeho prostředí, vycházející z environmentální teorie. (Jarošová, Nemčková, 2005)

Hodnocení – Této fázi kladla Florence velký význam, jelikož příliš nevěřila subjektivním informacím od pacienta. Hodnocení sester považovala za důležitý aspekt pro poskytování vhodné péče. Veškeré změny byly hodnoceny a opět posuzovány. (Jarošová, Nemčková, 2005)

Grafické znázornění teorie Florence viz přílohy.

10 VÝZNAM FLORENCE PRO OŠETŘOVATELSTVÍ

Nemůže být pochyb o tom, že v 19. a 20. století Florence význačně ovlivnila zdravotní péči na celém světě a s jistotou můžeme říct, že ji ovlivňuje dodnes. Zcela oprávněně je považována za zakladatelku moderního ošetrovatelství jako samostatného oboru. Díky ní a jejím reformám se stalo z ošetrovatelství důstojné povolání pro ženy, které se tak mohly vzdělávat a pracovat na své kariéře. Této profesi dala stejnou hodnotu, jako je práce lékaře, a stejně tak vnímala povinnost celoživotního vzdělávání. Vnímala prolínání teoretických znalostí a praktických zkušeností a jejich spojení povyšovalo toto povolání na umění. Důraz kladla i na etiku, neboť dle jejího názoru potřebuje pacient vnímavou ošetrovatelku. Florence si vážila každé ošetrovatelky, a toto je odkaz, ve kterém je nutné pokračovat i do budoucích let. Je nutné si vážit každého, kdo se podílí jakýmkoliv způsobem na dalším rozvoji a poskytování ošetrovatelství. (Kutnohorská, 2010)

Život Florence byl neuvěřitelně pestrý a různorodý, jednotlivé momenty i události měly na její tvorbu zcela zásadní vliv. Jednak tím prvním bylo přímé střetnutí s realitou z jejích návštěv jednotlivých nemocnic. Není pochyb o tom, že pro ošetrovatelství měly zásadní význam právě její zkušenosti s lazarety a s tehdejší úrovní ošetrovatelství. Toto ji utvrdilo v přesvědčení, že tento do té doby „zanedbaný“ obor vyžaduje její pozornost a viditelné konání s cílem zlepšit péči o nemocné. Jedním z významných kroků bylo také publikování, a to za účelem rozšíření zkušeností a znalostí nejen v Anglii, ale i po celém světě. Florence zjistila, že je potřeba vytvořit metodiku v ošetrování, aby byla péče cílenější, jednodušší a hlavně dostupnější. Dalším z důležitých milníků byl vznik ošetrovatelské školy, vykonávání reformy a zrod environmentálního modelu, což mělo v tehdejší době celospolečenský význam.

V den narození Florence, tedy 12. května, se každoročně slaví Mezinárodní den sester. Tento den je připomínkou jejího narození a oslavou tohoto povolání. (Ministerstvo zdravotnictví, 2021) Česká asociace sester ve spolupráci s odborným

časopisem Florence každoročně uděluje ceny Florence Nightingale, čímž vzdává hold oceněným, kteří významně přispěli k rozvoji oboru. Ceny se předávají v rámci oslav Mezinárodního dne sester. (Česká společnost pro gerontologii, z. s., 2018) V Anglii byla zřízena nadace Florence Nightingale, která funguje od roku 1929, jejím cílem je poskytovat individuální stipendia nejlepším sestřám a porodním asistentkám. (Florence Nightingale Foundation, © 2022) Florence se také stala inspirací pro vznik několika filmů, které pojednávají o jejím životě, konkrétně se jedná o film s názvem *The Lady with a Lamp* z roku 1951 a *Florence Nightingale* z let 1985 a 2008. (IMDb, © 1990–2022)

Při Nemocnici svatého Tomáše v Londýně se nachází muzeum Florence Nightingale, jehož patronkou se stala princezna Alexandra, členka britské královské rodiny. Smyslem muzea je vyobrazení života a díla jedné z nejvýznamnějších osobností moderního ošetrovatelství. Nachází se zde k nahlédnutí více než 1000 předmětů z celého jejího života např. suvenýry z bojišť, sesterské uniformy nebo její pero. Dále je zde možné najít cestopisy ze zahraničních cest, její publikace, ale také symbolickou lampu z nemocnice v krymské válce. Součástí muzea je i tzv. výzkumné centrum zabývající se zkoumáním života a díla Florence. Muzeum svou činností bezesporu významně přispívá k šíření povědomosti o Florence. (Švejnoha, 2004a) Muzeum Florence Nightingale můžeme také nalézt v tureckém Istanbulu. (Kutnohorská, 2010)

Florence měla zcela jistě vliv na Henriho Dunanta, zakladatele Červeného kříže, nicméně si stála za svým názorem, že postačí vytvořit dobrovolnou ošetrovatelskou službu a není nutné zakládat Červený kříž. Tímto tvrzením přispěla k tomu, že v počátcích Červeného kříže nebyl o tuto organizaci v Anglii příliš zájem. I přes počáteční neshody však měla Florence k Dunantovi přívětivý vztah a dopisem mu blahopřála k vydání jeho knihy *Vzpomínka na Solferino*. V roce 1912 založil Červený kříž Fond k uctění památky Florence a výtěžek je využíván k udělování Medaile Florence Nightingale za mimořádné nasazení či příkladné služby. Do konce roku 1992 získalo tuto medaili 32 československých ošetrovatelek a dobrovolných sester. Poslední oceněnou z roku 1997 je Marie Sidorová. (Švejnoha, 2004a)

Slib ošetřovatelek

Na závěr této kapitoly je zde přiložen slib ošetřovatelek od Florence Nightingale, ženy, která stojí za zrodem moderního ošetřovatelství. V tomto slibu lze vidět a vnímat její odkaz, který je i dnes stále živý.

„Slibuji slavnostně Bohu na svou čest za přítomnosti celého tohoto shromáždění, že povedu mravný život a že věrně budu vykonávat své povolání. Zdržím se všeho zhoubného a špatného a nikdy vědomě nepodám škodlivý lék. Přičiním se, seč moje síly stačí, povznést úroveň svého povolání a zachovám tajemství o všem, co mi důvěrně bude svěřeno o osobních a rodinných záležitostech nemocných, o nichž se dozvím při své činnosti. Vynasnažím se podle svých sil podporovat loajálně lékaře při jejich práci a obětavě pečovat o blaho těch, kdož budou svěřeni do mé péče.“
(Kutnohorská, 2010, s. 47–48)

Florence Nightingale

11 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI

Životem Florence prošla celá řada důležitých osobností. Někteří z nich svým způsobem ovlivnily její život a činy. Naopak některé inspirovala sama Florence. Je nezbytné se o některých z nich zmínit.

11.1 ELIZABETH BLACKWELL

Angličanka Elizabeth Blackwell se narodila v roce 1821 a jako první žena vystudovala lékařskou fakultu bez přestrojení za muže. Studovala v New Yorku a údajně byla přijata proto, že na přihlášku neuvedla celé své jméno, tudíž se domnívali, že se jedná o muže. Když vyšla pravda najevo, museli studenti hlasovat, zda chtějí mezi sebou ženu. Všichni hlasovali pro její přijetí. Nicméně profesori ji studium příliš neusnadňovali, a protože nemohla vykonávat praxi, rozhodla se studovat dále v Paříži a v Londýně. V roce 1857 se spolupodílela na založení nemocnice pro ženy v New Yorku. Zemřela v roce 1910. (Švejdrová, 2011), (Švejnoha, 2004a)

11.2 NIKOLAJ IVANOVIČ PIROGOV

Nikolaj Ivanovič Pirogov se narodil 25. listopadu 1810 v Moskvě. Již od útlého dětství byl velmi hrdý na svou rodnou zemi a její historii a bylo tomu tak po celý jeho život. Když onemocněl jeho starší bratr revmatismem, úspěšně ho tehdy léčil nejlepší lékař v Moskvě Efrem Osipovič Muchin. Díky úspěšné léčbě a svému vystupování, se Muchin stal vzorem pro malého Nikolaje. O několik let později měla rodina finanční problémy a nemohla si dovolit financovat Nikolajovi studia a výchovu na internátě. Již zmíněný lékař Muchin, který byl profesorem na moskevské univerzitě, doporučil Nikolajovi studia na této lékařské univerzitě, přičemž mu bylo pouhých 14 let. Studium na lékařské fakultě kritizoval a do svého deníku si napsal, že výuka byla zaostalá, jelikož probíhala podle učebnic z roku 1750. (Adámek, 1950) „Tak jsem skončil studia. Neprovedl jsem ani jediné operace, nevyjímaje pouštění žilou a vytrhávání zubů,

a nejenom na živém, ale ani na mrtvole jsem neprovedl ani jedině, ba ani neviděl jedině operace, provedené na mrtvole.“ (Adámek, 1950, s. 16–17) Později byl s 20 studenty vybrán na studia na jurjevské univerzitě a následně na studia do ciziny. Poté se stal profesorem na několika univerzitách a hlavním lékařem chirurgického oddělení vojenské nemocnice v Petrohradu, přičemž mu poté do života zasáhla krymská válka. (Adámek, 1950)

Po příjezdu na bojiště v Sevastopolu byl zcela konsternován, naskytl se mu pohled na tisíce raněných. Jeho snahou bylo při ošetřování raněných uplatnit ženy, s čímž souhlasil i arcivévoda Mikoláš Michal a vévodkyně Helena, kteří zorganizovali a zafinancovali výcvik třiceti dobrovolných ošetřovatelek. (Adámek, 1950), (Kafková, 1992) Po příjezdu ošetřovatelek je Pirogov rozdělil do jednotlivých lazaretů a měly za úkol dohlížet na pořádek, zajistit raněným čisté prádlo, slámu, jídlo a pití, oděv a léčiva. Reakce od vojenských velitelství na sebe nenechala dlouho čekat a Pirogov i jeho pomocnice byly ze všech stran kritizováni, i přes to se nenechali odradit a dále sloužili raněným dnem i nocí. Sám Pirogov v průběhu války onemocněl tyfem a pouze 13 ošetřovatelek ze 30 válku přežilo. Je nezbytné zdůraznit, že ruské ošetřovatelky započaly ošetřování raněných na krymském bojišti dříve než Florence Nightingalová. (Adámek, 1950), (Kutnohorská, 2010)

Po konci krymské války založil v Petrohradě první anatomický ústav na světě. (Kutnohorská, 2010) Dále se věnoval pedagogické činnosti a napsal své nejslavnější dílo **Začátky všeobecné válečné a polní chirurgie**. V této knize popsal mnoho svých zkušeností a poznatků z bojiště mj. potřebu včasného roztrídění raněných, boj proti bolesti, zamezení provádění amputací a používání sádrových obvazů, nutnost organizované péče aj. Pirogov byl prvním chirurgem, který podal narkózu na bojišti a prvním, kdo podal rektální narkózu. (Adámek, 1950)

V roce 1867 se spolupodílel na založení Ruského červeného kříže. Poté v letech 1870 odjíždí na prusko-francouzské bojiště a s nadšením zjišťuje, že tamní zdravotníci pracují dle jeho zásad a rad. Navštívil ještě řadu bojišť a závěr života strávil na venkově,

kde se zamýšlel nad svým životem a smrtí a věnoval se psaní svého deníku. Zemřel 5. prosince 1881 na rakovinu hltnu. (Adámek, 1950), (Kutnohorská, 2010)

Příklady Pirogových zásad válečné chirurgie:

- „Válka je traumatická epidemie.“ (Adámek, 1950, s. 69)
- Administrativa hraje klíčovou roli při poskytování pomoci na bojišti.
- Zásadním cílem administrativy a chirurgické činnosti je organizovaná péče a konzervativní léčba v co největším možném rozsahu.
- Zabránění hromadění raněných na obvazišti a v nemocnicích, což zvyšuje počet zemřelých.
- Místo amputací či resekcí nejprve použít sádrový obvaz.
- Hnisavá infekce se nejvíce rozšiřuje předměty v okolí (obvazy, ložní prádlo) a ošetřujícími. Vzduchem se šíří jen při velkém množství raněných v místnosti.
- Izolace, čistota a antiseptické ošetřování jsou klíčem proti šíření infekce. (Adámek, 1950)

11.3 MARY SEACOLE

Ve stínu Florence Nightingale se nachází Mary Seacole, která sehrála v krymské válce neméně důležitou roli. Narodila se v roce 1805 na Jamajce neprovdané ženě, která byla tamní léčitelkou. Právě od ní získala zkušenosti s ošetřováním a přípravou tinktur či mastí z bylinek. V dětství Mary nejprve ošetřovala panenky, zvířata a poté spolu s matkou nemocné. Roky 1844 a 1845 pro ni nebyly vůbec jednoduché, nejprve ji zemřel milovaný manžel a poté i matka. O několik let později, když vypukla epidemie cholery, pečovala o nemocné, stejně tak i při epidemii žluté horečky v Panamě. (Podrazilová, 2013) Když se k ní dostaly informace o tom, jak probíhá péče o raněné a nemocné na Krymu, neváhala a zažádala o přijetí do služby jako vojenská ošetřovatelka. Sidney Herbert ji odmítl, a to i přes celou řadu doporučení od lékařů z Jamajky. Své odmítnutí odůvodnil tím, že nemá patřičné vzdělání, na rozdíl od Florence. Mary se domnívala, že příčinou je spíše její barva pleti. Stejně jako Florence měla také Mary v povaze bojovnost a odvahu. Díky sponzorům a jejich finančním příspěvkům odjela na Krym po své vlastní ose. Její zastávkou byla

nemocnice, kde působila Florence, ale tyto 2 ženy spolu nikdy nespolupracovaly. Na své finanční náklady zřídila prostory pro raněné a nemocné vojáky, kde se mimo jiné také nacházely placené hotelové služby, díky kterým mohla financovat péči o vojáky. O raněné pečovala i přímo na bojišti a zajišťovala jim převoz. Nutno zmínit, že nepomáhala pouze britským vojákům, ale i vojákům protistrany. (Horton, Simmons, 2007), (Podrazilová, 2013), (Švejnoha, 2004a) Do Anglie se vrátila chudší a s oslabeným zdravím. Později napsala publikaci se svými zkušenostmi a získala britskou medaili za službu na Krymu a francouzský řád Čestné legie, i přesto však byla po celou dobu spíše ve skrytu Florence. Celý svůj život věnovala boji proti rasové předpojatosti a zemřela roku 1881. (Horton, Simmons, 2007), (Podrazilová, 2013)

11.4 JEAN HENRI DUNANT

V souvislosti s Florence Nightingalovou a válečným ošetřovatelstvím je nezbytné zmínit i Jeana Henriho Dunanta, zakladatele mezinárodního hnutí Červeného kříže a držitele Nobelovy ceny míru. (Švejnoha, 2004a) Pro Henriho Dunanta se stala Florence osobním vzorem a prohlásil o ní: „Sice jsem zakladatelem Červeného kříže a tvůrcem Ženevské konvence, ale o úctu, která se mi dostala, se dělím s jednou anglickou dámou. To, co mě přimělo jet během války do Itálie a na bitevní pole u Solferina a pomáhat, byl ten velký vzor, který nám Florence na Krymu dala.“ (Garkisch, 2020, odst. 10)

Narodil se v roce 1828 ve švýcarské Ženevě. Od svého narození vyrůstal v prostředí plném dobročinnosti a péče potřebným a zcela ho přijal za své a to i přes to, že na přání rodičů po určité roky svého života pracoval v oblasti obchodu. Ovšem klíčovým mezníkem v jeho životě se stala bitva u Solferina v roce 1859 mezi Francií a Rakouskem. Svě paměti z této bitvy sepsal a tím vznikla jeho slavná kniha **Vzpomínka na Solferino**. Solferino pro něj bylo hrozivým místem, kde mimo jiné na bojišti trpěli desítky tisíc raněných a umírajících vojáků bez jakéhokoliv ošetření, vody a jídla. Také po něj bylo místem, které mu vnuklo prvotní myšlenku na vytvoření jednotného a uctívaného znaku pro lazarety, nemocnice i ošetřovatele. Jeho úsilí později

vedlo k založení již zmíněného Červeného kříže. V roce 1864 se v Ženevě konala mezinárodní konference, kde došlo k podpisu Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných v polních armádách. Zásahu na její přípravě a podpisu měl mimo jiné také Henri Dunant. O několik let později vlivem své obchodní minulosti Dunant zbankrotoval a s ním i spousta jeho osobních přátel, kteří se podíleli na spolufinancování jeho obchodní firmy. Z váženého muže se rázem stal vyvržencem společnosti bez domova. Do popředí se opět dostal v roce 1870, kdy vypukla prusko-francouzská válka, a to díky pokračování ve svých dobročinných aktivitách. V roce 1901 získal Nobelovu cenu za mír spolu s Fredéricem Passym, jenž založil Mezinárodní ligu míru. Poté roku 1910 umírá v nemocnici v Heidenu. Na jeho zásluhy nebylo nikdy zapomenuto, v den jeho narození, tedy 8. května, se slaví Světový den Červeného kříže. (Švejnoha, 2004b)

11.5 WILLIAM RATHBONE

William Rathbone se narodil v roce 1787 a v počátcích své kariéry se věnoval obchodu, nicméně nakonec se rozhodl pro politiku. Nejprve byl zvolen radním a bojoval za sociální reformy. Později se stal starostou Liverpoolu a provedl celou řadu změn. Po epidemii cholery založil umývárny a veřejné lázně, v době hladomoru finančně pomohl Nové Anglii, ale hlavně založil sdružení domácích sester. Inspirací se mu kromě Florence stala sestra Mary Robinson, která pečovala o jeho nevléčitelně nemocnou manželku. William ji požádal, aby v této činnosti pokračovala v chudinské čtvrti v Liverpoolu a ona souhlasila. Setkání s takovým množstvím lidského utrpení pro ni nebylo zprvu vůbec jednoduché, nicméně po čase ji práce začala naplňovat. Spolu s Williamem se rozhodli, že musí péči rozšířit i do dalších oblastí a za pomoci Florence otevřeli v roce 1860 odbornou školu a domov pro sestry. Pro usnadnění organizace práce rozvrhli město na okrsky a každému okrsku velela vrchní sestra. Bohaté rodiny z daných okrsků pak finančně odměňovali práci sester. Tento model se záhy stal velmi úspěšným a rozšířil se do dalších anglických měst. Následně došlo ke vzniku národní asociace sester a William se stal vedoucím školy pro výcvik sester. Zemřel roku 1868 a na jeho počest se v parku v Liverpoolu nachází jeho socha. (Barošová, 2020)

12 DISKUZE

Florence Nightingale je pro moderní ošetrovatelství velmi důležitou osobností. Snad nemůže být zdravotníka, který by neznal její jméno a její odkaz. Díky své životní energii a touze pomáhat potřebným pozvedla tehdejší úroveň ošetrovatelství. Její pojetí myšlenek a provedení reforem přetrvává dodnes a dá se s jistotou říct, že se stala součástí každodenní práce zdravotníků.

Informace o životě a díle Florence lze čerpat z dostatečného množství literárních zdrojů, nicméně některé publikace obsahují v podstatě shodné informace. Podkladem pro tuto práci jsou zejména sekundární zdroje, a to převážně české, nicméně využity byly i zdroje zahraniční. Lze říct, že většina literárních zdrojů poskytuje souhrnné informace o životě a díle Florence, avšak čerpáno bylo i ze zdrojů, které se zaměřují spíše na konkrétní oblast např. na její environmentální model. V této bakalářské práci byla využita novější literatura i literatura staršího data.

Velkou inspiraci pro tuto práci poskytla příručka od Mgr. Josefa Švejnohy, která byla vydána pod patronátem Českého červeného kříže. (Švejnoha, 2004a) Tato příručka propůjčuje velmi přehledný a do detailu zpracovaný popis života Florence a stala se tak cenným a významným zdrojem. Tento autor napsal také příručku o Jeanu Henri Dunantovi, která byla taktéž vydána v rámci Českého červeného kříže a rovněž byla jedním ze zdrojů pro tuto práci. (Švejnoha, 2004b) Celou řadu informací poskytla také publikace s názvem Ošetrovatelství – konceptuální modely a teorie od Žiakové a kol., konkrétně kapitola o Florence od Jarošové a Nemčekové, kde lze nalézt celý komplex poznatků o Florence a jejím environmentálním modelu. (Jarošová, Nemčeková, 2005) V rámci sběru literárních zdrojů byla půjčena kniha Slavní a obtížní pacienti od Richarda Gordona z roku 1998, která zaujímá zcela opačný pohled na Florence, a to s nemístnými až pomlouvačnými komentáři. Tato kniha nakonec nebyla použita.

Je až neuvěřitelné, jak bohatý život Florence měla a hlavně kolik toho dokázala stihnout, a to i přesto, že se dožila tak úctyhodného věku. Již ve svých 33 letech stála

ve vedení Ústavu pro dámy v nouzi a to bez předchozích význačných zkušeností, kdy za sebou měla v podstatě jen studia. Nezalekla se ani svých zdravotních problémů, které se projevovaly jako následky pobytu v krymské válce, a dále cítila povinnost pracovat a bojovat za lepší podmínky ve zdravotnictví. Je obdivuhodné, že nestála o přílišnou publicitu, i přesto však dokázala provést celou řadu změn. Zdá se skoro nemožné toho za jeden život tolik stihnout, jí se to ovšem podařilo. Nutno souhlasit s tím, že byla opravdu výjimečná žena. I z těchto důvodů je podle mého názoru důležité si její odkaz neustále připomínat. Zároveň by tak mohl sloužit k motivaci a kritickému myšlení pro další zlepšování a pokrok v této oblasti zdravotnictví.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce pojednává o životě neobyčejné ženy, Florence Nightingale. Jakožto žena se rozhodně neměla stát se ošetřovatelkou, tehdejší doba tomu jednoduše nepřála. I přesto si však šla nekompromisně za svým a my tak z její práce čerpáme dodnes. Snahou je připomenout si její pestrý život a oživit její odkaz.

Florence se narodila do zámožné a bohaté rodiny do doby 19. století, a už to samo o sobě vypovídá, že rozhodně neměla předurčené pracovat na své kariéře. Rodiče ji sice poskytli kvalitní vzdělání, ale svou dceru viděli spíše jako manželku a matku. Nepochybně od Florence neočekávali, že jim oznámí, že jejím posláním je stát se ošetřovatelkou. Ovšem dle jejího tvrzení byla Bohem pověřená a cítila povinnost svému úkolu dostát. Kdyby tehdy její rodiče jen tušili, jak úspěšnou a váženou ženou se stane, možná by jí zpočátku nestáli v cestě, o tom můžeme ovšem jen polemizovat. Její vlohly pro matematiku a statistiku ji byly nápomocny při provádění změn v ošetřovatelství. Příležitost k ukázání svého talentu měla již při krymské válce. Tato válka ji ovlivnila jak z profesionálního, tak i ze zdravotního hlediska. Po návratu z krymské války změnila strukturu vojenských a civilních nemocnic a stala se konzultantkou zdravotní péče v různých zemích světa. Nicméně pozoruhodná je její publikační činnost, ve které byla velmi aktivní. Rozhodně stojí za zmínku její nejznámější kniha Zápisky o ošetřovatelství, která byla přeložena do několika světových jazyků a stala se tak určitým návodem pro ošetřovatelskou péči. Svým do detailu promyšleným vzdělávacím systémem poskytla inspiraci pro následovný vznik a rozvoj dalších vzdělávacích institucí. Reforma vzdělávání se stala dalším krokem za boj pro změnu stávajícího systému ošetřovatelství. Poté následovala vytvořená koncepce ošetřovatelství, díky níž vznikl environmentální model. Tento model je tak nadčasový, že je zcela s přehledem aplikovatelný i dnes, v době o dvě století později. Florence se stala hrdinkou své doby a zde na závěr lze říct, že její odkaz žije dál.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato bakalářská práce prezentuje teoretický přehled a popis tehdejší doby. Jelikož se jedná o historicky zaměřenou práci, nelze

očekávat zjištění nových skutečností či objevů. Přesto přínosy a klady, kterých Florence za svého života dosáhla, by nás měly neustále inspirovat a posilovat k vlastním snažením a cílům, které jsme si ve zdravotnické oblasti vytyčili. Jen tak lze neustále zlepšovat pracovní procesy a postupy, které jsou ku prospěchu nejen zdravotnictví, ale i celé naší společnosti. Stanovené cíle byly splněny v plném rozsahu, a to za pomoci odborné literatury.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADÁMEK, Jan, 1950. *Nikolaj Ivanovič Pirogov: život a dílo velikého ruského chirurga a myslitele*. Praha: Zdravotnické nakladatelství.

ANDREWS, Evan. 8 Facts About the Crimean War. *History* [online]. 30. 3. 2016, poslední aktualizace 23. 4. 2020, © 2022 [cit. 2022-02-13]. (Dostupné z: <https://www.history.com/news/8-things-you-may-not-know-about-the-crimean-war>)

ARCHALOUSOVÁ, Alexandra, 2003. Vybrané koncepční modely a teorie Nightingaleové. *Přehled vybraných ošetrovatelských modelů*. Hradec Králové: Nucleus HK, s. 47–50. ISBN 80-86225-33-X.

BAROŠOVÁ, Lucie, 2020. Domácí péče se zrodila z touhy pomoci nejzranitelnějším. *Florence*. Praha: Ambit Media, 16(2), s. 27–28. ISSN 1801-464X.

BROŽKOVÁ, Hana, 2014. Florence Nightingaleová. In: BROŽKOVÁ, Hana a kol. *Požehnání ohněm: Významné osobnosti unitářské historie*. Praha: Unitaria, s. 116–118. ISBN 978-80-86105-73-4.

CROMWELL, Judith Lissauer, 2013. *Florence Nightingale: Feminist*. North Carolina: McFarland Company. ISBN 978-0-7864-70-92-1.

DUIN, Nancy a Jenny SUTCLIFF, 1997. Devatenácté století. *Historie medicíny: od pravěku do roku 2020*. Z angl. orig. přel. Antonín Hradilek. Praha: Slovart, s. 44–85. ISBN 80-85871-04-1.

Florence Nightingale. *Biography* [online]. A&E Television Networks, 2. 4. 2014, poslední aktualizace 6. 5. 2021, © 2022 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.biography.com/scientist/florence-nightingale>)

Florence Nightingale. *IMDb* [online]. © 1990–2022 [cit. 2022-02-27]. (Dostupné z: https://www.imdb.com/find?q=florence+nightingale&ref =nv_sr_sm)

Florence Nightingale – Nursing Theorist. *Nursing Theory* [online]. © 2020a [cit. 2022-02-28]. (Dostupné z: <https://nursing-theory.org/nursing-theorists/Florence-Nightingale.php>)

GARKISCH, David. "Dáma s lampičkou" změnila celé lékařství. Je symbolem sester. *Naše zdravotnictví* [online]. 12. 5. 2020 [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: <https://www.nasezdravotnictvi.cz/aktualita/dama-s-lampickou-zmenila-cele-lekarstvi-je-symbol-em-sester>)

Geschichte. *Florence Nightingale Krankenhaus* [online]. b. r. [cit. 2022-02-25]. (Dostupné z: <https://www.florence-nightingale-krankenhaus.de/de/uns-er-krankenhaus/uns-er-krankenhaus/unternehmen/geschichte.html?type=0%27a%3D0chash%3De1a7f0ae41d1dad5d6368dc6166ed302chash%3D36ffcbecd9f12890c72bb2d4bcd8136>)

GORRELL, Gena K, 2000. *Heart and Soul: The Story of Florence Nightingale*. Canada: Tundra Books. ISBN 9780887767036.

Henry Dunant: Facts. *The official website of the Nobel Prize* [online]. © 2022 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/facts/>)

HORTON, Rosalind a Sally SIMMONS, 2007. Florence Nightingaleová. *Ženy, které změnily svět: 50 dramatických osudů*. Z angl. orig. přel. Tomáš Arndt a kol. Líbeznice: Víkend, s. 62–65. ISBN 978-80-86891-73-6.

HUXLEY, Elspeth, 1975. *Florence Nightingale*. London: Chancellor Press. ISBN 0-907486-20-7.

CHÁB, Václav, 1947. Viktorie a doba viktoriánská. *Dějiny Anglie od dávnověku do roku 1947*. Praha: Josef Hokr, s. 170–183.

Igniting leaders, fuelling potential. *Florence Nightingale Foundation* [online]. London, © 2022 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://florence-nightingale-foundation.org.uk/>)

JAROŠOVÁ, Darja, 2000. Historie ošetrovatelství. *Teorie moderního ošetrovatelství*. Praha: ISV, s. 24–27. ISBN 80-85866-55-2.

JAROŠOVÁ, Darja, 2001. Florence Nightingalová: průkopnice moderního ošetrovatelství. *Ošetrovatelství: teorie a praxe moderního ošetrovatelství*. (1-2), s. 3–5. ISSN 1212-723X.

JAROŠOVÁ, Darja a Mária NEMČEKOVÁ, 2005. Environmentální model Nightingaleové. In: ŽIAKOVÁ, Katarína a kol. *Ošetrovatelství: konceptuální modely a teorie*. Ostrava: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, s. 34–60. ISBN 80-7368-068-8.

KAFKOVÁ, Vlastimila, 1992. Počátky ošetrovatelství u nás do roku 1918. *Z historie ošetrovatelství*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, s. 8–10. ISBN 80-7013-123-3.

Kdo získal letošní Cenu Florence Nightingale za ošetrovatelství? Česká společnost pro gerontologii, z. s. [online]. 25. 5. 2018, 18:44 SEČ, © 2022 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <http://prostari.cz/kdo-ziskal-letosni-cenu-florence-nightingale-za-osetrovatelstvi/>)

KUTNOHORSKÁ, Jana, 2010. Profesionalizace ošetrovatelského poslání. *Historie ošetrovatelství*. Praha: Grada, s. 37–53. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3224-4.

LANKAŠOVÁ, Rebeca a Anežka VEČEŘOVÁ, 2011. FLORENCE NIGHTINGALE – ŽENA, OŠETŘOVATELKA, MATEMATIČKA. *Kontakt* [online]. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 28. 03. 2011, 13(1) [cit. 2022-02-27]. ISSN 1804-7122. (Dostupné z: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2011/01/02.pdf>)

LOCKLEY, Steven. What Florence Nightingale Can Teach Us about Architecture and Health. *Scientific American* [online]. 18. 3. 2021 [cit. 2022-02-28]. (Dostupné z: <https://www.scientificamerican.com/article/what-florence-nightingale-can-teach-us-about-architecture-and-health/>)

MAUROIS, André, 1945. Viktoriánská Anglie. *Historie Anglie*. Z franc. orig. přel. Svatopluk Kadlec. 2 sv. Praha: Julius Albert, s. 266–275.

Mezinárodní den sester 12. květen, *Ministerstvo zdravotnictví* [online]. Praha, 5. 5. 2020, poslední aktualizace 7. 12. 2021 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/mezinarodni-den-sester-12-kveten/>)

Medaile Florence Nightingale. *Válka* [online]. b. r. [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.valka.cz/Medaile-Florence-Nightingale-t22606>)

NĚMEC, Václav a Jan SURÝ. Anglická průmyslová revoluce a její rozšíření. *Dějepis* [online]. © 1997–2022a [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/anglicka-prumyslova-revoluce-a-jeji-rozsireni/>)

NĚMEC, Václav a Jan SURÝ. Británie za vlády královny Viktorie. *Dějepis* [online]. © 1997–2022b [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/britanie-za-vlady-kralovny-viktorie/>)

NEUHAUSER, D., 2003. Florence Nightingale gets no respect: as a statistician that is. *Quality and Safety in Health Care* [online]. BMJ Publishing Group. [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://qualitysafety.bmj.com/content/qhc/12/4/317.full.pdf>)

Nightingale's Environment Theory. *Nursing Theory* [online]. © 2020b [cit. 2022-02-26]. (Dostupné z: <https://nursing-theory.org/theories-and-models/nightingale-environment-theory.php>)

NIGHTINGALE, Florence, 1874. *Miss Florence Nightingale-ovy Kniha o ošetrování nemocných*. Z angl. orig. přel. Paulina Králová. Praha: J. Otto. Ženská bibliotéka. Digitalizovaný dokument. (Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:b9ad9790-9939-11dd-819a-000d606f5dc6?page=uuid:62412213-9a72-4b5c-979c-ff92df159e9d>)

NIGHTINGALE, PUBLIC HEALTH AND VICTORIAN SOCIETY. *AMP* [online]. British Library London: Adam Matthew Publications, © 2022 [cit. 2022-02-27]. (Dostupné z: http://www.ampltd.co.uk/collections_az/nightingale-4/description.aspx)

NIKLÍČEK, Ladislav a Karel ŠTEIN, 1985. *Medicína v období formování a rozvoje kapitalistické společnosti. Dějiny medicíny v datech a faktech*. Praha: Avicenum, s. 129–211.

Nikolay Ivanovich Pirogov. *Topographic anatomy* [online]. © 2014 [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <http://medicalency.com/pirogov.htm>)

PACOVSKÝ, Vladimír, 1981. *Ošetrovatelství jako povolání. O moderním ošetrovatelství*. 2. vyd. Praha: Avicenum, s. 43–47.

Parts of letters and signatures by Florence Nightingale, from letters sent to Flora Masson. *Digital Library* [online]. © 2014 [cit. 2022-02-13]. (Dostupné z: <http://digital.library.leeds.ac.uk/14543/>)

PAVLÍKOVÁ, Slavomíra, 2006. *Teorie a modely ošetrovatelství, Humanistické modely. Modely ošetrovatelství v kostce*. Praha: Grada, s. 16–33, 34–42. Grada. ISBN 80-247-1211-3.

PLEVOVÁ, Ilona a Regina SLOWIK, 2008. Vybrané osobnosti světového ošetrovatelství. *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, s. 71–76. ISBN 978-80-7368-506-5.

PODRAZILOVÁ, Petra, 2013. Florence a Mary – sestry, bez nichž by na Krymu zahynuly stovky mužů. *Florence*. Praha: Ambit Media, 9(11), s. 44-46. ISSN 1801-464X.

PORTER, Roy, 2013. Vědecká medicína v 19. století. *Dějiny medicíny: od starověku po současnost*. Z angl. orig. přel. Jaroslav Hořejší. V českém jazyce vyd. 2. Praha: Prostor, s. 341–386. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-287-2.

POSPÍŠILOVÁ, Eva a Valérie TÓTHOVÁ, 2014. Historie ošetrovatelství. *Vývoj vybraných ošetrovatelských postupů od nejstarších dob po současnost*. Praha: Triton, s. 15–25. ISBN 978-80-7387-824-5.

Queen Victoria. *University of Cambridge Museums* [online]. Cambridge, b. r. [cit. 2022-02-09]. (Dostupné z: <https://www.museums.cam.ac.uk/magic/queen-victoria>)

SELANDERS, Louise C., 2010. Florence Nightingale: The Evolution and Social Impact of Feminist Values in Nursing. *Journal of Holistic Nursing* [online]. (1) [cit. 2022-02-13]. (Dostupné z: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.839.3863&rep=rep1&type=pdf>)

SITWELL, Edith, 1937. *Viktorie královna anglická: její život a doba*. Z angl. orig. přel. Vilém Julius Hauner. 38 sv. Praha: Jos. R. Vilímek.

STAŇKOVÁ, Marta, 2001. Florence Nightingalová. *Galerie historických osobností: České ošetrovatelství, praktická příručky pro sestry*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, s. 70–74. Praktické příručky pro sestry. ISBN 80-7013-329-5

STAŇKOVÁ, Marta, 2003. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. *Sestra: Mimořádné vydání časopisu Sestra*. (6), s. 3–18. ISSN 1210-0404.

STRACHEY, Lytton, 1918. Florence Nightingale. *Eminent Victorians* [online]. New York: G.P. Putnam's Sons. [cit. 2022-02-09]. ISBN 1-58734-099-2. (Dostupné z: <https://www.bartleby.com/189/>)

ŠKUBOVÁ, Jarmila, 2007. Florence Nightingaleová a ošetrovatelství dneška. *Florence*. Praha: Galén, 3(5), s. 1. ISSN 1801-464X.

ŠVEJDOVÁ, Kateřina, 2011. Medicína a ošetrovatelství v 19. století. *Historie ošetrovatelství a medicíny*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 76–91. ISBN 978-80-7372-645-4.

ŠVEJNOHA, Josef, 2004a. *Florence Nightingalová: zakladatelka dobrovolné ošetrovatelské péče*. Praha: Český červený kříž.

ŠVEJNOHA, Josef, 2004b. *Henri Dunant: zakladatel mezinárodního hnutí Červeného kříže*. Praha: Český červený kříž.

TARLE, Jevgenij Viktorovič, 1951. *Krymská válka*. Z rusk. orig. přel. Antonín Jánský. Praha: Naše vojsko.

VOKURKA, Martin, Jan HUGO a kol., 2009. *Velký lékařský slovník*. 9. aktualiz. vyd. Praha: Maxdorf, Jessenius. ISBN 978-80-7345-202-5.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – obrázky.....	II
Příloha B – obrázky.....	III
Příloha C – obrázky.....	IV
Příloha D – obrázky.....	V
Příloha E – obrázky.....	VI

Příloha A – obrázky

Obrázek č. 1 – Florence Nightingale

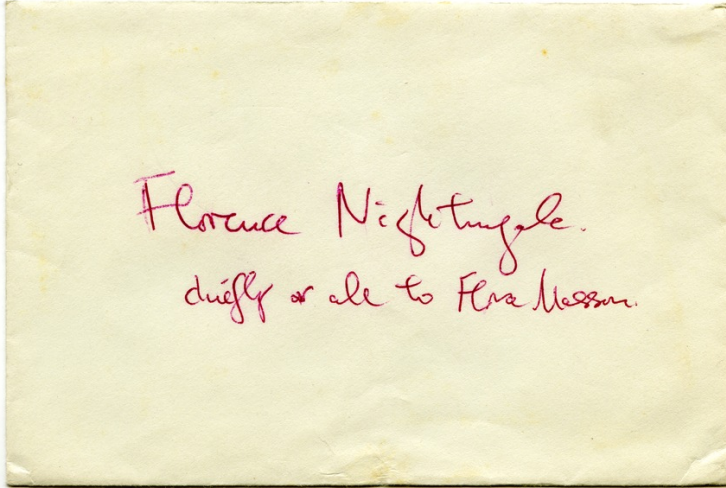
(Dostupné z: <https://www.biography.com/scientist/florence-nightingale>)

Obrázek č. 2 – Florence ve stáří

(Dostupné z: <https://www.scientificamerican.com/article/what-florence-nightingale-can-teach-us-about-architecture-and-health/>)

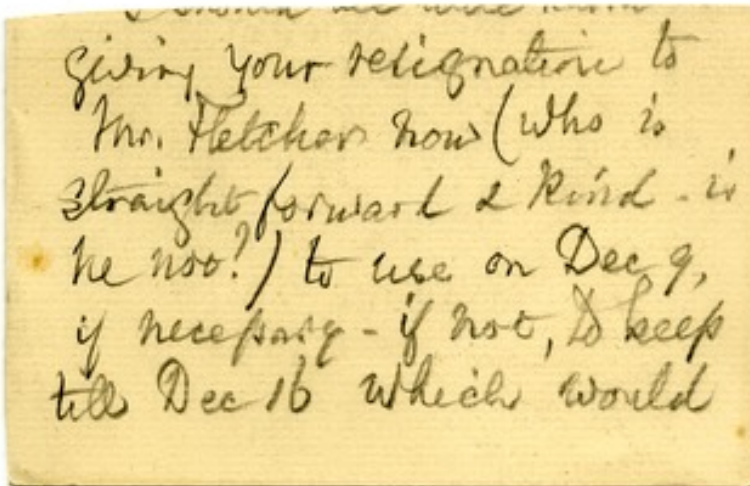
Příloha B – obrázky

Florence Nightingale.
duffy or ale to Florence

Obrázek č. 3 – Podpis Florence

(Dostupné z: <http://digital.library.leeds.ac.uk/14543/>)

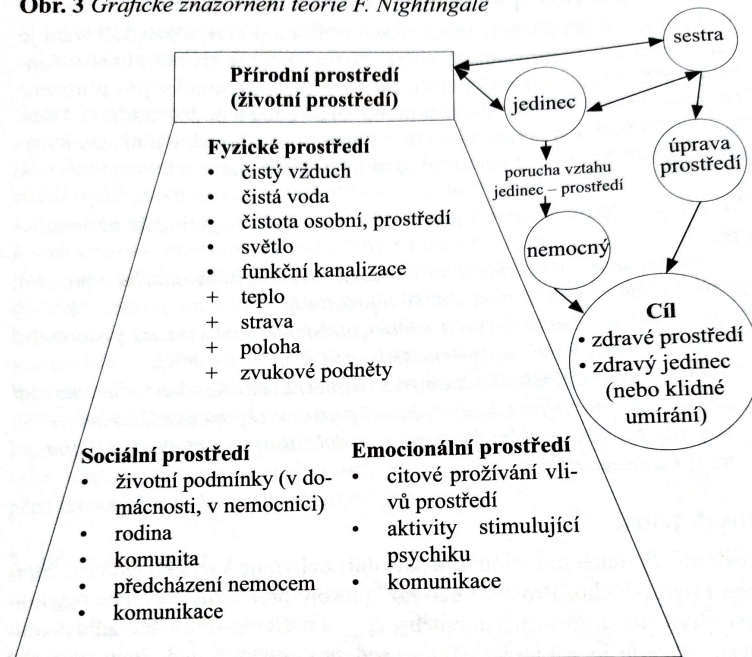
giving your resignation to
Mr. Fletcher now (who is
straight forward & kind - is
he not?) to use on Dec 9,
if necessary - if not, to keep
till Dec 16 which would

Obrázek č. 4 – Rukopis Florence

(Dostupné z: <http://digital.library.leeds.ac.uk/14543/>)

Příloha C – obrázky

Obr. 3 Grafické znázornění teorie F. Nightingale

Obrázek č. 5 – Environmentální model

(Pavlíková, 2006, s. 42)

Obrázek č. 6 – Medaile Florence

(Dostupné z: <https://www.valka.cz/Medaile-Florence-Nightingale-t22606>)

Příloha D – obrázky

Obrázek č. 7 – Britská armáda v Krymské válce

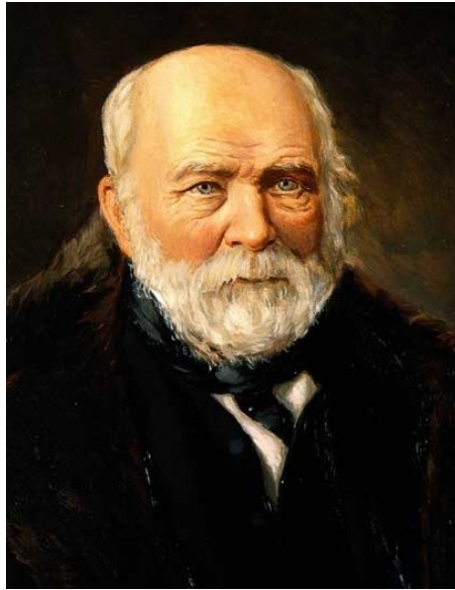
(Dostupné z: <https://www.history.com/news/8-things-you-may-not-know-about-the-crimean-war>)

Obrázek č. 8 – Královna Viktorie

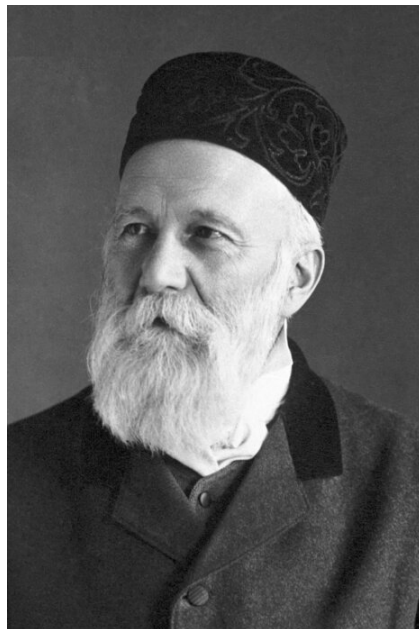
(Dostupné z: <https://www.museums.cam.ac.uk/magic/queen-victoria>)

Příloha E – obrázky

Obrázek č. 9 – Nikolaj Ivanovič Pirogov

(Dostupné z: <http://medicalency.com/pirogov.htm>)

Obrázek č. 10 – Jean Henri Dunant

(Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/facts/>)